

Een schoon, sterk en weldoortimmerd

Huis met Pottenbakkerij

Hoofdrapport

Bouw- en Cultuurhistorisch

Onderzoek Hoekstraat 6-10

Tegelen gemeente Venlo

RHM Denessen

JA van der Hoeve

BJM Klück

december 2003

Colofon

m o n u m e n t e n h u i s l i m b u r g

bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve

Hoofdrapport

ISSN	1566-2500
Projectcode	2003-541
Opdrachtgever	Gemeente Venlo
Type	Bouw- en cultuurhistorisch onderzoek
Object	Kranenbreukershuis Hoekstraat 6-10 Tegelen
Datum	December 2003
Auteurs en fotografie	R.H.M. Denessen, J.A. van der Hoeve en B.J.M. Klück
Status	Definitief rapport

© 2003 Auteurs Monumentenhuis Limburg/Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan. Bronvermelding is verplicht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op welke andere manier, voor doeleinden anders dan hierboven vermeld, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteurs.

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Monumentenhuis Limburg

Provinciaal Instituut voor Monumentenzorg

Steegstraat 18-20
6041 EA ROERMOND
Postbus 131
6040 AC ROERMOND
☎ 0475-357800
📠 0475-350973
info@monumentenhuis.nl
www.monumentenhuis.nl

Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek J.A. van der Hoeve

Acaciastraat 12 bis A
3551 BG UTRECHT
☎ 030-2430147

Met dank aan

Harm en Veronique Aengenend, Tegelen
Frans Hermans, gemeentearchief Venlo
Mark van 't Hof, gemeente Venlo
Sybilla Noten, Tegelen
Jacob Schotten, Rijkswaterstaat directie Limburg
Mieke Smits, Tegelen

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1

Inleiding

Verantwoording	5
Opzet	6
Benaming Kranenbreukershuis: toponymie	7
Ligging en situering	8
Rijksmonument ingevolge Monumentenwet 1988	9
Monument in historische context	10
Bestemmingsplan	11

Hoofdstuk 2

Hoofdlijnen van de bouwgeschiedenis

Fase 1: 1767	13
Hoofdgebouw	13
Indeling	14
Zolder en kap	14
Fase 2: laatste kwart achttiende eeuw (XVIIIId)	15
Voorgebouw	15
Achterbouw	16
Fase 3: omstreeks 1830	16
Verhoging voorgebouw	16
Uitbreiding achterbouw	17
Vanaf derde kwart negentiende eeuw	18
Kleinschalige aanpassingen in de twintigste eeuw	19

Hoofdstuk 3

'Een schoon, sterk en weldoortimmerd Huis met Pottenbakkerij'

Lint van herbergen, brouwerijen en stokerijen	23
De familie Houba: brouwen en besturen tussen 1767 en 1820	25
De familie Schlieker: brouwers van 1820 tot 1829	26
De families Krambrucher en Gitmans: pottenbakkers, herbergiers en fabrikanten van aarden buizen van 1829 tot 1877	29
De familie Beurskens: tabaksfabrikanten van 1877 tot 1949	32

Hoofdstuk 4

Bouwhistorische beschrijving

Algemeen	35
Beschrijving van het hoofdgebouw	36
Bouwmassa	36
Dakdekking	36
Voorgevel	36
Linkerzijgevel (westgevel)	37
Achtergevel	38
Rechterzijgevel (oostgevel)	38
Begane grond	39
Kap: zolder en vliering	44

Vervolg op volgende pagina

Vervolg hoofdstuk 4 **Bouwhistorische beschrijving**

Beschrijving van het voorgebouw	46
Bouwmassa	46
Dakdekking	46
Gevels	46
Begane grond	47
Verdieping	47
Kap en zolder	48
 Beschrijving achterbouw	49
Bouwmassa	49
Gevels	49
Begane grond	50
Zolder en kapconstructie	51

Hoofdstuk 5 **Waardestelling**

Algemeen	54
Context	54
Bouwmassa	54
Cultuurhistorische aspecten	54
 Hoofdgebouw	54
Exterieur:gevels	54
Constructie	55
Indeling en interieurafwerking hoofdgebouw	55
 Voorgebouw	56
Exterieur:gevels	56
Indeling en Interieurafwerking	56
 Achterbouw	56
Exterieur:gevels	56
Constructie	57
Indeling en interieurafwerking	57
 Opmerkingen bouwtechnische staat	59
Aanbeveling	59

De Hoekstraat met Kranenbreukershuis in 1959.

*Godfried Krambrucher
Prins van Bracht en koning van Tegelen
Vandaag op den troon
Morgen op de schyf
Dit is zo het menschelot
Heft nu het zilver op 't lyf
Zegt gelukkig niemand kleyvat
1835¹*

Hoofdstuk 1

Inleiding

Verantwoording

Ter voorbereiding van de mogelijke restauratie van het zogenoemde 'Kranenbreukershuis' aan de Hoekstraat 6-10 in Tegelen is aan Bart Klück, Jan van der Hoeve (Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve) en Roy Denessen (Monumentenhuis Limburg) verzocht om een bouw- en cultuurhistorisch onderzoek uit te voeren, waarin de waarden en kwaliteiten van het pand in kaart zijn gebracht. Het Kranenbreukershuis, rijksbeschermd monument ingevolge de Monumentenwet 1988, verkeert momenteel in een slechte bouwkundige toestand. In juli 2002 is een deel van het pand ingestort. Om verder verval een halt toe te roepen en om de toekomst van het monument veilig te stellen, zijn de eigenaar en de gemeente Venlo momenteel op zoek naar mogelijkheden om het pand een passende bestemming te geven. Het bouw- en cultuurhistorisch onderzoek maakt deel uit van dit traject.

¹ Inscriptie op zilveren koningsplaat van Godfried Krambrucher (1798-1876), pottenbakker in het Kranenbreukershuis van 1829 tot 1866, schutterkoning van Schutterij Sint Antonius in 1835.

Schouw in de rechtervoorkamer (keuken) uit 1767.

Opzet

De bouw- en cultuurhistorische analyse van het Kranenbreukershuis valt uiteen in twee facetten. Op de eerste plaats is het gebouw onderworpen aan een bouwhistorische opname, waarbij de ruimtelijke opbouw, het exterieur, de constructie en de interieurafwerking zijn beschreven, geanalyseerd en gewaardeerd. Dit rapport doet hiervan verslag. Op de tweede plaats is archief- en literatuurstudie verricht naar de sociaal-economische geschiedenis van het pand en zijn bewoners, waardoor de bouwkundige principes en keuzen uit het verleden konden worden verklaard. Ook deze gegevens worden in dit rapport gepresenteerd.

Het doel van het rapport is tweeledig. Enerzijds is het bestemd voor de eigenaar en de architect, die aan de hand van de onderzoeksgegevens een voorstel kunnen maken voor een eventuele restauratie. Anderzijds wil het onderzoek een bijdrage leveren tot de cultuurgeschiedenis van Noord-Limburg en tot de kennis met betrekking tot de bouwhistorie van die regio. Het Kranenbreukershuis, waarvan de kern werd gebouwd in 1767, behoort tot de oudste, nog bestaande panden in Tegelen. Dit bouw- en cultuurhistorisch onderzoek toont aan dat het pand tevens behoort tot de gaafst bewaard gebleven exemplaren. Het feit dat het bouwwerk vanaf het begin van de twintigste eeuw niet meer wordt bewoond, heeft ertoe geleid dat de authentieke opzet en indeling vrijwel intact is gebleven. Daarvan getuigt onder meer de oorspronkelijke schouw in de keuken van het huis, die tijdens de bouw in de achttiende eeuw werd aangebracht.

Het eerste deel van het hoofdrapport geeft een overzicht van enkele praktische zaken, waaronder uitleg over de typische benaming en de rijksmonumentale status van het pand. In het tweede deel komt de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis van het Kranenbreukershuis aan de orde. De bouwhistorische beschrijving en de waardenstelling sluiten het rapport af. De afbeeldingen bij hoofdstuk 4 zijn opgenomen in een aparte fotobijlage.

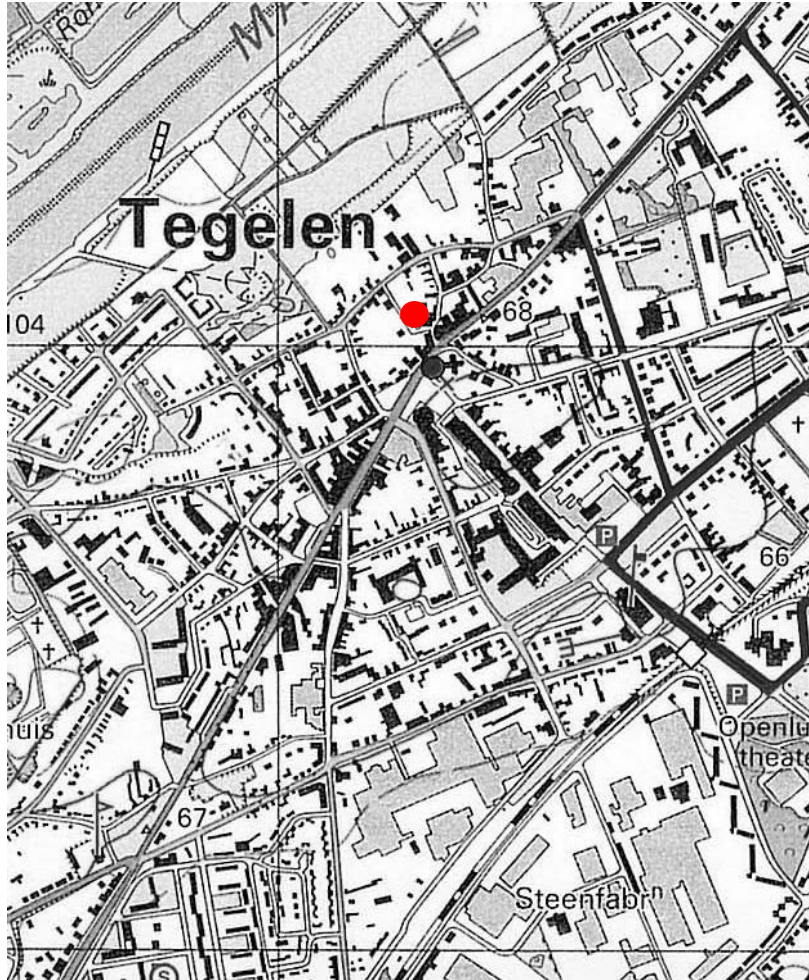
Vulmateriaal tussen het kozijn van de voordeur en het muurwerk (XIXA).

Benaming Kranenbreukershuis: toponymie

Tijdens het project 'Sjerfkes' [2000-2003], waarbij naar aanleiding van de vondst van negentiende-eeuws pottenbakkersafval aan de Grotestraat in Tegelen studie is verricht naar het keramische verleden van de streek tussen Venlo en Roermond, werden de belangrijkste pottenbakkerswerkplaatsen in Tegelen uit de periode 1730-1930 getraceerd en onderzocht.² Eén van deze werkplaatsen lag tussen 1829 en 1877 in de Hoekstraat midden in het dorp: de pottenbakkerij van Godfried Krambrucher en Margareta Heutgens. Hun werkplaats was gevestigd in het huidige pand Hoekstraat 6-10. Hiermee is tevens de plaatselijke benaming van het gebouw verklaard. Hoewel het bouwwerk in de afgelopen 236 jaar verschillende eigenaren en bestemmingen heeft gehad, bleven de inwoners van Tegelen het tot op de dag van vandaag vernoemen naar de negentiende-eeuwse pottenbakkersfamilie. De oorspronkelijke aanduiding 'Krambrucherhuis' verbasterde in de twintigste eeuw tot 'Kranenbreukershuis'. We komen hier elders in het rapport op terug.

Nevenstaande foto toont een interessante vondst, die werd aangetroffen in het Kranenbreukershuis tijdens het bouwhistorisch onderzoek op 4 september 2003. De vondst betreft een aantal scherven van borden, maar ook fragmenten van dakpannen en plavuizen uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Het materiaal zat verstopt achter een dikke laag mortel, in de uitsparing tussen het muurwerk van de voorgevel en het deurkozijn, alwaar het ter opvulling van de moet zijn ingemetseld tijdens een verbouwingscampagne in de negentiende eeuw. We mogen wellicht aannemen dat het hierbij gaat om misbaksels of breukmateriaal (zogenoemd 'Tegels aardewerk') uit de werkplaats van Krambrucher, die *in situ* werden aangetroffen.

² Zie hiervoor: Th. Lenssen, J. Schotten (red.), *Sjerfkes. Nieuwe inzichten in het Nederrijns keramisch verleden van een aantal Noord- en Midden-Limburgse plaatsen*, Tegelen 1993. Publicatie 'Project Sjerfkes', 2000-2003.

Topografische kaart van Tegelen (2001). De rode stip markeert het Kranenbreukershuis.

Ligging en situering

Het Kranenbreukershuis is gelegen aan de Hoekstraat in de kern van Tegelen, in het centrumgebied ten noordwesten van de Grotestraat (oude rijksweg van Venlo naar Roermond). Dit deel van het centrum wordt aangeduid als oud-Tegelen en ligt ingeklemd tussen het winkelgebied Wilhelminaplein-Kerkstraat en de nieuwbouwwijk Maasveld. De belangrijkste straten zijn de Sint-Martinusstraat, de Oude Markstraat, de Hoogstraat en de Beekstraat.

De Hoekstraat is een smalle, verkeersluwe verbindingsweg tussen de Sint-Martinusstraat en de Hoogstraat, die vrijwel uitsluitend wordt gebruikt door voetgangers, fietsers en bestemmingsverkeer. Hierdoor kende het straatje tot circa 1992 slechts een losse verharding. Thans is het geasfalteerd. Ook geldt sinds enkele jaren eenrichtingsverkeer vanuit de Hoogstraat richting de Sint-Martinusstraat. Vanwege het verkeersluwe karakter is de Hoekstraat een geliefde parkeerplek voor buurtbewoners en voor bezoekers van nabijgelegen horecagelegenheden. De overmatige aanwezigheid van geparkeerde auto's wordt dikwijls als storend ervaren. De openbare ruimte is hiervoor niet geschikt.

Behalve een viertal panden, waaronder het Kranenbreukershuis, bevinden zich in de Hoekstraat de toegangen tot de erven achter de Grotestraat. Hierdoor is deels sprake van een achterkantsituatie, met name vanuit de richting Sint-Martinusstraat. Onlangs werd over het tracé van de voormalige Engerbeek aan de achterzijde van de Grotestraat een grindpad aangelegd. Ter hoogte van het Kranenbreukershuis maakt de Hoekstraat een scherpe bocht: hier is de bebouwingsintensiteit van oudsher het hoogst. Richting de Hoogstraat is het karakter open en groen. Het achtererf van het Kranenbreukershuis is ingericht als volkstuin. Vanuit de Hoogstraat heeft men via de Hoekstraat een fraai zicht op de toren van de Martinuskerk.

Het Kranenbreukershuis gezien vanuit de toren van de Martinuskerk

Rijksmonument ingevolge Monumentenwet 1988

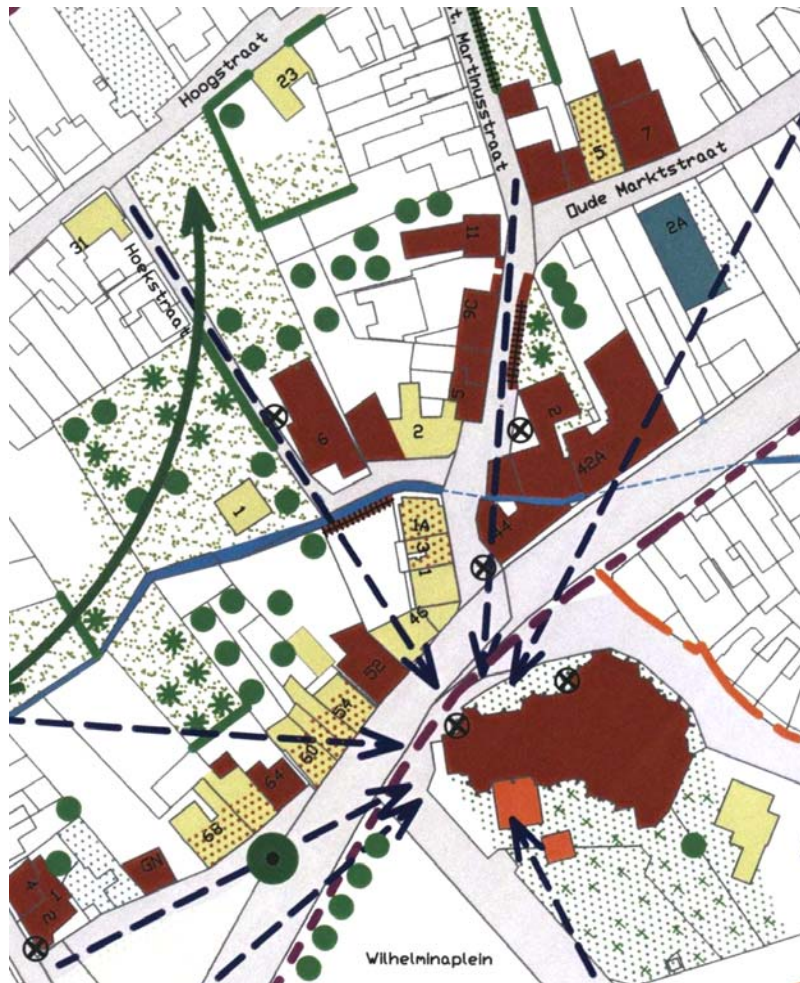
De Monumentenwet 1988 omschrijft twee categorieën die beschermd kunnen worden: monumenten en stads- of dorpsgezichten. Met monumenten worden alle 'onroerende zaken' bedoeld die ten minste vijftig jaar oud zijn. Zij moeten van belang zijn door hun schoonheid, de wetenschappelijke en/of hun cultuurhistorische betekenis. Een object kan worden aangewezen als rijksmonument wanneer het aan deze regels voldoet en als het een nationale, unieke waarde heeft. Daarnaast is het mogelijk bepaalde delen van een stad of dorp, waar in ieder geval één monument staat, aan te wijzen als beschermd stads- of dorpsgezicht.

Het register van rijksmonumenten, waarin het Kranenbreukershuis aan de Hoekstraat 6-10 is opgenomen, geeft de volgende omschrijving van het pand: *Huis met zadeldak tussen topgevels met vlechtingen, in de voorgevel een anker met het jaartal 1767. Vooruitspringende gedeelte met verdieping.*³

Voor panden die vallen onder de Monumentenwet 1988, is het vergunningenstelsel ex artikel 11 en volgende van toepassing. Dat wil zeggen dat geen veranderingen mogen plaatsvinden zonder dat daarvoor een monumentenvergunning door burgemeester en wethouders is verleend. Ten behoeve van die vergunning is een tweevoudig adviesmoment ingelast: enerzijds moeten burgemeester en wethouders advies inwinnen bij de gespecialiseerde gemeentelijke monumentencommissie (in Venlo de Commissie Stadskwaliteit), anderzijds heeft de Rijksdienst voor de Monumentenzorg een adviserende taak.⁴

³ Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Objecten Databank, Objectcode 34979, aangewezen op 21 januari 1970 ingevolge de toenmalige Monumentenwet 1961. De preselectie vond plaats in 1926 in het kader van de 'Voorloopige Lijst van Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst' [Limburg Tome II].

⁴ Zie hiervoor: Monumentenwet 1988, artikel 11 e.v.

Cultuurhistorische waardenkaart van oud-Tegelen (Monumentenhuus Limburg, 2001)

Monument in historische context

In 2001 is op verzoek van de gemeente Venlo een verkenning uitgevoerd naar de cultuurhistorische waarden in de oude kern van Tegelen. Deze verkenning heeft geresulteerd in de nota 'Een dorpse enclave in Tegelen'. Hieruit blijkt dat het historische stedenbouwkundige karakter van de oude dorpskom goed bewaard is gebleven. Het gehele gebied, met als stedenbouwkundige hoofddragende krachten de kronkelige wegenstructuur en de bedding van de verdwenen Engerbeek, heeft het stempel van *hoogwaardig cultuurgood* gekregen. Niet alleen gaat de nog bestaande opzet één op één terug op het laatmiddeleeuwse occupatiepatroon, maar getuigen ook afzonderlijke elementen van de diverse ontwikkelingsfasen. Behalve de aanwezige historische panden benadrukken solitaire bomen, haagstructuren en open erven het organisch gegroeide karakter van het behouden, kleinschalige dorpsbeeld.⁵

Het Kranenbreukershuis neemt in de historische kern van Tegelen een sleutelpositie in: het gebouw is het enige rijksmonument in dit gebied. De nota merkt hierover op: *'De bijzondere kwaliteiten van het object verdienen een voortvarend plan van aanpak, gericht op behoud en herbestemming. Het gaat hier immers om de oudst bewaard gebleven pottenbakkerswerkplaats in Tegelen, nota bene in de middeleeuwse kern van het dorp'.*

De omgeving Hoekstraat is aangemerkt als 'groene drager' van de oude kern. Dit gebied met fruitbomen, volkstuinten en ligusterhagen is tot op heden onbebouwd gebleven een bezit daardoor een hoge cultuurplanologische waarde.

⁵ R.H.M. Denessen en B.C.M. van Hellenberg Hubar, *Een dorpse enclave in Tegelen. Cultuurhistorische verkenning Quick scan*, Publicaties Monumentenhuus Limburg 2002-336, ISSN 1566-2500, augustus 2001.

Plankaart Bestemmingsplan centrum Tegelen (1986)

Bestemmingsplan

Op het Kranenbreukershuis en het bijbehorende perceel A 5127 is thans, in 2003, het 'Bestemmingsplan Centrum Tegelen' uit 1986 van toepassing. Op de bijbehorende bestemmingsplankaart is geen nadere aanduiding opgenomen met betrekking tot de rijksmonumentale status van het pand Hoekstraat 6-10.

De huidige bestemming van het bebouwde oppervlak van het perceel is 'wonen' [letter W]. Het aangrenzende onbebouwde deel is bestemd tot 'tuin' ([letter T]. Het overige oppervlak, doorlopend tot aan de Hoogstraat, draagt de bestemming 'parkeren' [aanduiding Vw(p)]. Deze laatste bestemming komt voort uit het voornemen van de voormalige gemeente Tegelen om aan de achterzijde van de bebouwing aan de Grotestraat een tweetal parkeerterreinen aan te leggen met ontsluitingswegen richting Hoekstraat, Hoogstraat en Beekstraat, ter aanvulling op de overige parkeervoorzieningen in het centrum. In het thans in ontwikkeling zijnde 'Centrumplan Tegelen' is deze visie bijgesteld.

De 'Toelichting' van het bestemmingsplan merkt over de oude kern van Tegelen op: *'Het gebied en de bebouwing ten noordwesten van de Grotestraat en vooral rond de Oude Markt, behoort tot de oudste gedeelten van Tegelen. Ofschoon oorspronkelijk wel de bedoeling is dit gedeelte van de kern niet gesaneerd'*.⁶ Verder gaat de toelichting specifiek in op de functie van het pand Hoekstraat 6-10: *'Het bestemmingsplan staat toe om het Kranenbreukershoe's geschikt te maken voor bewoning'*.⁷

⁶ Bestemmingsplan Centrum Tegelen (1986), Toelichting, Hoofdstuk 3 paragraaf 3.1

⁷ Bestemmingsplan Centrum Tegelen (1986), Toelichting, Hoofdstuk 4 paragraaf 4.2 lid D.

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Ankerjaartal 1767 in de voorgevel.

Hoofdstuk 2

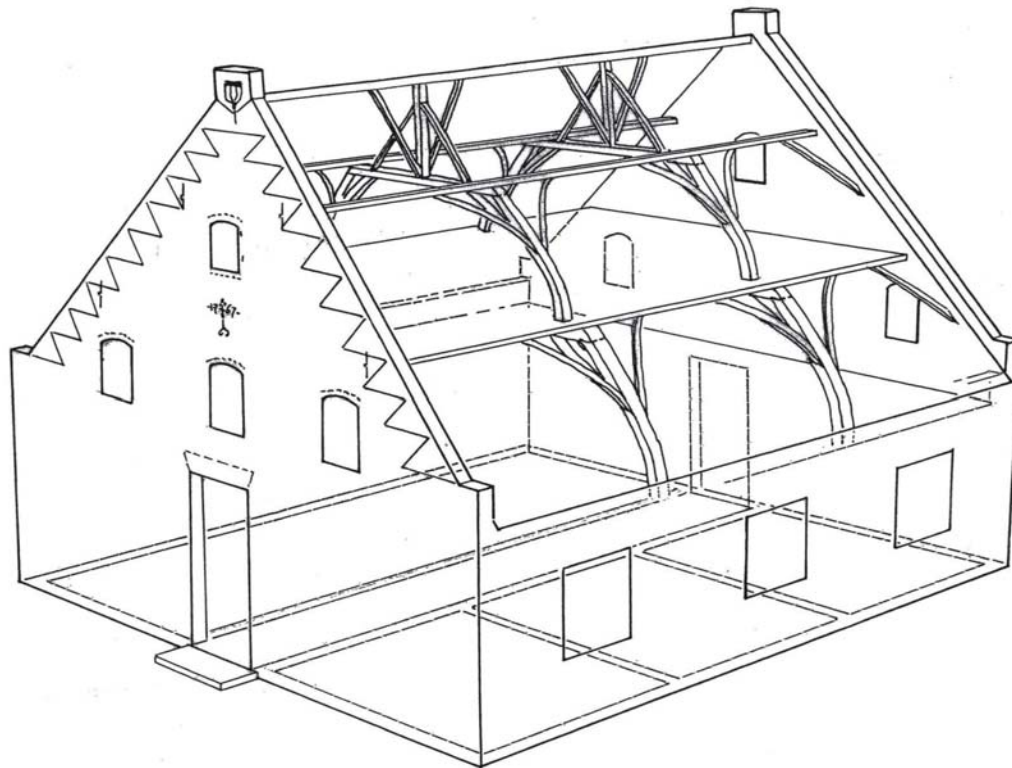
Hoofdpijnen van de bouwgeschiedenis

Fase 1: 1767

Het Kranenbreukershuis aan de Hoekstraat is nieuw gebouwd in 1767, zoals onder meer kan worden geconcludeerd uit het jaartalanker in de voorgevel. Deze datering stemt overeen met de bouw- en architectuurhistorische gegevens, meer specifiek de bouwmassa, architectuur, constructie en detaillering. Het pand werd oorspronkelijk gebouwd als brouwerij. Deze functie kan worden herleid uit het anker in de geveltop, dat is uitgevoerd in de vorm van een roerspaaan voor een bierbrouwer. Mogelijk was de brouwerijfunctie gecombineerd met een herberg, zoals gebruikelijk was in de achttiende eeuw. In eerste opzet was er sprake van een groot, rechthoekig éénlaags gebouw met een zadeldak: het huidige hoofdgebouw.

Hoofdgebouw

De gevels waren opgetrokken uit baksteen, vermoedelijk in schoon werk (onbeschilderd en niet gekalkt). De voorgevel had een tamelijk gesloten karakter met slechts een voordeur in het midden van de begane grond, drie zoldervensters en een vlieringvensters. De zolder- en vlieringvensters waren afsluitbaar door luiken of ramen. De zijgevels bezaten bredere vensters voor de kamers op de begane grond. In de oostgevel waren dat drie tweelichtvensters met diefijzers, zoals deze nog steeds aanwezig zijn. De indeling van de westgevel is niet bekend, aangezien deze voor een groot deel is vernieuwd. Het valt echter aan te nemen dat de indeling in opzet identiek was als de oostgevel. De achtergevel had een zeer gesloten karakter, zoals de voorgevel. Op de begane grond bevond zich een deur, op zolderniveau twee vensters en op vlieringniveau één venster. Ook deze vensters waren afsluitbaar door middel van luiken of ramen.

Oorspronkelijke situatie 1767

Indeling

De indeling van de begane grond bestond uit een middengang, geflankeerd door een drietal kamers aan de rechterzijde en een grote zaal aan de linkerzijde. Het achterste deel van deze zaal was vermoedelijk ingericht als een zijkamertje. Deze zaal was een brouwzaal of gelagkamer. De balklagen bestonden uit onbeschilderde moer- en kinderbalken, hetgeen als een luxe interieurafwerking werd beschouwd. De moerbalken zijn versierd met een eenvoudige profilering. Alleen de balklaag in de gang was waarschijnlijk in deze fase reeds voorzien van een afwerking in stucwerk. Karakteristiek zijn de enigszins gebogen stucaansluitingen van de kinderbalken op de moerbalken. De rechtervoorkamer bezit een forse schouw en een kast uit de bouwtijd. Mogelijk was dit een verblijfs- of woonruimte. De zolder was bereikbaar via een relatief brede trap, die is uitgespaard in de middelste kamer aan de rechterzijde. Deze plek voor de trap is origineel, zo valt op te maken uit de raveling in de balklaag.

Zolder en kap

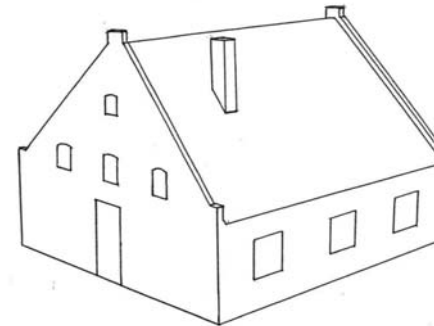
De grote zadelkap was verdeeld in een zolder en een vliering; beide waren in gebruik als opslagruimte. Van de originele vlieringvloer resteert alleen nog het achterste vak. De breedte van de eiken vlieringstrap onderstreept nogmaals het gebruik van de vliering als opslagruimte. In de beide kopgevels bevonden zich de eerder genoemde luikopeningen, voorzien van eenvoudige houten luiken of ramen (in steensponningen).

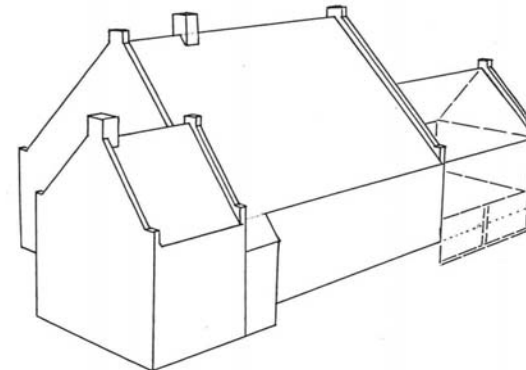
De constructie van eikenhouten stapelspanten, flieringen en een nokbalk is origineel. Van de daksporen behoort nog slechts een beperkt aantal tot de achttiende-eeuwse bouwphase, namelijk enkele hergebruikte eikenhouten sporen en de naaldhouten sporen met een zeer slingerend beloop. Opmerkelijk is de detaillering van de dakvoet, waarbij gebruik is gemaakt van aanlopers. Dankzij deze aanlopers wordt het dak als het ware enigszins opgetild, zodat een zeer goede ventilatie mogelijk is. Er zijn vermoedens dat er op het achterterrein een bijgebouw stond, met name vanwege de beschikbaarheid van (relatief veel) oude baksteen in de volgende bouwphase. De omvang en functie van dit bijgebouw zijn onduidelijk.

Fase 2: laatste kwart achttiende eeuw (XVIIIId) Voorgebouw

In het laatste kwart van de achttiende eeuw werd het bestaande gebouw uitgebreid met een éénlaags voorgebouw of woonhuis tegen de voorgevel en een onderkelderde uitstek tegen de achtergevel. Het voorgebouw bestond in eerste instantie uit één bouwlaag met een steil zadeldak. De vorm van het oorspronkelijke dak valt nog te herkennen in de achtergevel. De gevels waren zonder twijfel in schoon metselwerk van baksteen uitgevoerd, zoals ook nog het geval was bij het hoofdgebouw. In de voorgevel bevonden zich slechts twee vensters op de begane grond, waarvan opzet en indeling niet bekend zijn. Vermoedelijk werd de zolder verlicht door een of twee luikopeningen. Op de begane grond bevond zich slechts één kamer, die in gebruik was als een woonkamer. Tussen de vensters in de voorgevel bevond zich een schouw. Deze kamer bezit een balklaag van moer- en kinderbinten, die in eerste instantie was uitgevoerd in schoon werk. De zolder was bereikbaar via een laddertje. De plaats van dit laddertje valt nog te herleiden uit de raveling in de balklaag en de kaarsnis in de muur (de oude voorgevel van het hoofdgebouw). In de hoek tussen het hoofdgebouw en het nieuwe voorgebouw kwam een kleine toiletaanbouw tot stand, afgedekt door middel van een lessenaardak.

Fase 1 (1767)

Fase 2 (XVIIIId)

Achterbouw

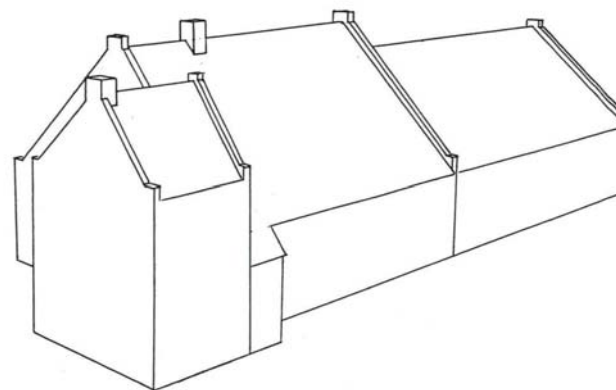
Eveneens uit de late achttiende eeuw dateert het uitstek tegen de achtergevel van het hoofdgebouw. Dit uitstek was een rechthoekig gebouw, bestaande uit een souterrain, bel-etage en een zadeldak. De gevels zijn opgetrokken uit hergebruikte baksteen, die kennelijk in ruime mate beschikbaar was of kwam. De herkomst hiervan is onzeker, maar het moet niet worden uitgesloten dat er een bestaand bijgebouw gesloopt is. De gevels zijn uitgevoerd in schoon metselwerk, waarbij de westgevel (zichtbaar vanaf de Hoekstraat) glad werd afgestreakt met een specie met een rode toeslag, terwijl de voegen werden benadrukt door middel van dagstrepen. Door toepassing van deze rode specie werden de onregelmatigheden van de steen uitgevlakt. Deze keuze doet overigens vermoeden dat ook het hoofdgebouw op dat moment nog een uitvoering in schoon werk bezat (dus zonder kalkafwerking of pleisterwerk). Over de functie van het uitstek zijn geen gegevens beschikbaar. Duidelijk is dat het souterrain werd verlicht door middel van een drietal kelderlichten in de oostgevel. De toegangen tot zowel het souterrain als de opkamer bevonden zich in de westgevel. Ook zijn hier sporen van een keldervenstertje aangetroffen. Van de vensters van de opkamer zijn evenmin veel gegevens. Gevonden zijn een (gewijzigd) hooggeplaatst venstertje in de oostgevel en sporen van een venster in de westgevel.

Fase 3: omstreeks 1830

Verhoging voorgebouw

Omstreeks 1830 vond een grondige verbouwing van het complex plaats. Hierbij werd het voorgebouw verhoogd, het uitstek uitgebreid tot een forse aanbouw of achterbouw en het hoofdgebouw gemoderniseerd. Het voorgebouw kreeg tijdens deze bouwphase twee bouwlagen en een zadeldak, hetgeen nog duidelijk valt te herkennen in het metselwerk van de rechter zijgevel en de achtergevel. Verder zijn in de voorgevel soberder sierankers dan op de begane grond gebruikt. De vensters op de begane grond werden vernieuwd, waarbij gekozen werd voor stolpramen (vierruits stolpramen in het onderste vak en tweeruits

stolpramen in het bovenste vak). Ook de verdieping kreeg vensters met stolpramen (zesruits stolpramen). De voorgevel kreeg in deze bouwphase een afwerking met een dunne pleister- of kalklaag. Niet alleen de afwerking van de voorgevel werd gemoderniseerd, maar ook de interieurafwerking van de begane grond. De balklaag kreeg een afwerking met stucwerk, waarin de structuur van moer- en kinderbinten nog geheel valt te herkennen.

Fase 3 (circa 1830)

De kamer op de eerste verdieping van het voorgebouw heeft een ziende balklaag van geprofileerde eikenhouten moer- en kinderbinten, zonder beschildering. De schouw tegen de voorgevel was bestemd voor een kachel. De zolder is slechts toegankelijk via een ladder en had ongetwijfeld slechts een functie van opslag (voor privé-doeleinden). De kapconstructie bestaat uit een

eenvoudig eikenhouten A-spant, platen (flieringen en een nokbalk) en sporen. Deze constructie is dusdanig traditioneel in uitvoering en materiaalgebruik (eikenhout en grenenhout), dat het niet onmogelijk is dat het kaspant bij de laat achttiende-eeuwse fase behoort en bij deze verbouwing is hergebruikt.

Uitbreiding achterbouw

Eveneens omstreeks 1830 werd het bestaande uitstek vergroot tot een grote éénlaags aanbouw met een kap, die het grootste deel van de achtergevel van het hoofdgebouw bedekt. De vensters op de zolder en vliering van deze gevel zijn toen dichtgemetseld. Van het achttiende-eeuwse uitstek bleven alleen de zijgevels van het uitstek en een deel van de zolderbalklaag behouden. De vloerniveaus werden gewijzigd tot het peil van de (nieuwe) begane grond, hetgeen een gedeeltelijke opvulling van het souterrain en de sloop van de opkamervloer betekende. De gevels van de aanbouw zijn uitgevoerd in schoon metselwerk. Opvallend is het geringe aantal vensters in de gevels, hetgeen wijst op het bedrijfsmatige karakter van deze nieuwe aanbouw.

Boven de deur in de westgevel bevindt zich een gekalkte afbeelding van de calvarieberg, hetgeen als een afweerteken tegen onheil wordt gezien. Deze afbeelding moet meermalen zijn hersteld. De aanbouw was verdeeld in enkele grote ruimten, vermoedelijk werk- en opslagruimten. De vloeren boven de begane grond bestonden uit moer- en kinderbinten, ditmaal niet in eikenhout maar in grof naaldhout uitgevoerd. Tussen de kinderbalken bevonden zich troggewelfjes, afgesmeerd met leem en stucwerk ('gespelderde plafonds'). Het dak werd gedragen door eenvoudige driehoekspanten met dubbele koppelbalken, eveneens uitgevoerd in grof naaldhout. Op de onderste koppelbalken lagen de ribben van de vlieringvloer. Ook de ruimten tussen deze ribben waren voorzien van troggewelfjes, afgesmeerd met leem en stucwerk. Verdere bijzonderheden zijn niet bekend, aangezien de achterbouw recentelijk is ingestort.

Afbeelding van een calvarieberg boven de deur tot de achterbouw (XIX)

Tekening van de bestaande toestand (2003), architect G. Selen, Venlo

De aanpassingen in het hoofdgebouw bestonden voornamelijk in de vernieuwing van een aantal vensters en deuren en de modernisering van de interieurafwerking. Zo kreeg het gebouw een nieuwe voordeur, iets lager dan de voorgaande. Links daarvan werd een venster toegevoegd, waarbij gekozen werd voor stolpramen (vierruits stolpramen in het onderste vak en tweeruits stolpramen in het bovenste vak). Ook de zolder kreeg vensters met stolpramen (zesruits stolpramen). Het valt aan te nemen dat de gevels bij deze gelegenheid dun werden gepleisterd of gekaleid, niet alleen ter camouflage van de bouwsporen maar eveneens als modernisering van het uiterlijk. In het interieur werden diverse deuren vernieuwd, respectievelijk verplaatst of nieuw toegevoegd. De ziende balklagen in de kamers ter weerszijden van de gang kregen een afwerking met stucwerk.

Vanaf derde kwart negentiende eeuw

In het derde kwart van de negentiende eeuw moeten opnieuw wijzigingen in het exterieur en interieur hebben plaatsgevonden. De omvang van de werkzaamheden valt niet meer geheel te achterhalen, vanwege latere verbouwingen. Zeker is dat het voorhuis bij deze gelegenheid een gepleisterde afwerking kreeg, versierd met geprofileerd lijstwerk en schijnblokken. Van de aanpassingen in het interieur konden vooralsnog slechts enkele architraaflijsten in de gang worden getraceerd.

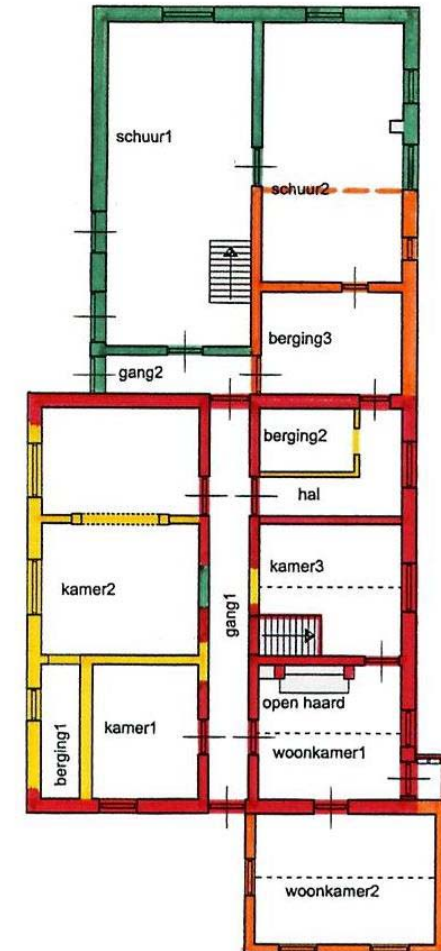

Omstreeks 1900 is het linkerdeel van de begane grond van het hoofdgebouw heringedeeld, waarbij de huidige indeling in drie kamers en een entreeportaal tot stand kwam. Tevens werd een groot deel van de linkerzijgevel vernieuwd (met muurwerk in halfsteens verband). Op een foto van het huis omstreeks 1910 valt de huidige indeling van de gevel reeds te herkennen. Ook de interieurafwerking van de nieuwe ruimten moet in deze periode tot stand zijn gekomen. Daarbij heeft men in de middenkamer ter linkerzijde van de gang gekozen voor stucplafonds tegen de onderzijde van de kinderbinten, zodat hier alleen de (omstucte) moerbalken nog herkenbaar zijn. In de achterkamer zijn troggewelfjes tussen de kinderbinten aangebracht. In deze gewelfjes valt een ijzeren wapening te zien. Verder is een aantal vensters in de voorgevel gemoderniseerd, waarbij de stolpramen van het bovenlicht zijn vervangen door valramen. Er zijn ook aanwijzingen voor een verbouwing in de middenkamer ter rechterzijde van de gang, waar een deel van de gangwand in machinale baksteen is vernieuwd. Vermoedelijk eveneens rond 1900 is de brandvrije ruimte met legplanken (vermoedelijk archiefruimte) in de rechterachterkamer gebouwd. Dit is een kleine rechthoekige ruimte met stenen wanden en een zoldering van ijzeren balken en betonnen troggewelfjes. De ruimte is toegankelijk via een ijzeren deur.

Kleinschalige aanpassingen in de twintigste eeuw

Sedertdien hebben geen grote verbouwingen plaatsgevonden. Dat wil niet zeggen dat er geen wijzigingen meer hebben plaatsgevonden. Integendeel, er hebben zeer veel kleinschalige aanpassingen plaatsgevonden in het kader van onderhoud en herstel. Noemenswaard zijn onder meer de herstelling van oorlogsschade (na inslag van een granaatscherf), brand (middenkamer aan de rechterzijde) en een doorbraak tussen de middenkamer en achterkamer aan de rechterzijde. Gebrek aan onderhoud is de voornaamste oorzaak van de instorting van de achterbouw in 2002. Daarbij zijn de kapconstructie en het grootste deel van de balklaag boven de begane grond verloren gegaan.

- 1767
- XVIIIId
- circa 1830
- XIXd en XX

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

b Op Maandag den 16 Juli 1877, des namiddags te 3 ure, te Tegelen, ter her- van de wed. Gitmans aldaar, op verzoek van *Johan Theodor Gitmans* aldaar:

1° Een schoon, sterk en weldoortimmerd Huis en Erf met daarbij behoorenden Tuin, groot 8 aren 8 centiaren, bevattende ruime woonkamers, keuken, kelder en zolders, tot alle nering en bedrijf, of tot inrichting eener brouwerij of branderij gunstig gelegen te Tegelen in het dorp, deel makende van sectie A n°s 28 en 2262.

2° Eene in vollen gang zijnde Pottenbakkerij met alle daarbij behorende gereedschappen en Tuin vast aan het voorgaande gelegen, groot 4 aren 95 centiaren, sectie A n° 2260 en ged. n° 27.

3° Een Huis met Stal en Tuin, tegenover het vorenstaande gelegen, groot te zamen 2 aren 95 centiaren, sectie A ged. van n°s 2261 en 2264.

4° Een Stal en Schuur en Tuin naast het voorgaande, zeer gevoegelijk in te richten tot woonhuis, groot 3 aren 1 centiare, sectie A ged. van n°s 2261 en 2264.

5. Een steenen Pottenbakkerij, met daarnaast gelegen Tuin, groot 3 aren 50 centiaren, sectie A ged. van n°s 2263 en 2264.

6° Een perceel Bouwland, zeer geschikt tot bouwterrein gelegen te Tegelen, groot 8 aren 87 centiaren, afgemeten zuidwestwaarts uit sectie A n° 2264 ged.

Venloosch Weekblad, 7 juli 1877

Hoofdstuk 3

'Een schoon, sterk en weldoortimmerd Huis met Pottenbakkerij'

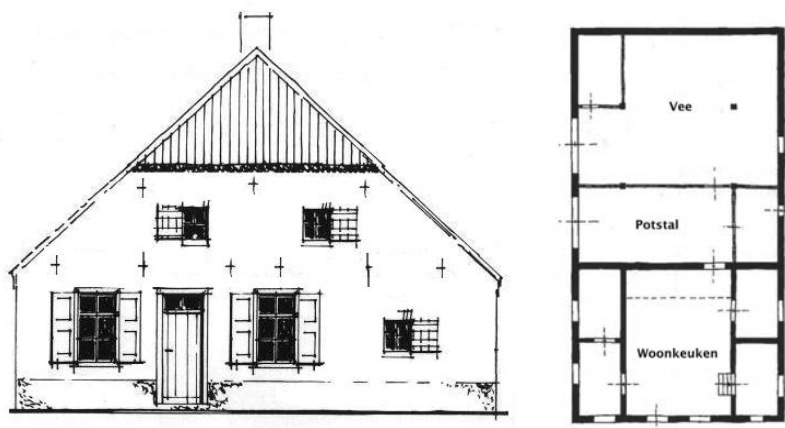
Het Noord-Limburgse hallenhuis — In de zeventiende eeuw, maar vrijwel zeker ook al in de late Middeleeuwen, was het hallenhuis in het gebied dat nu Noord-Limburg heet het meest gangbare boerderijtype op het platteland. Door de specifieke toepassing van gebinten en ankerbalken had het hallenhuis gaandeweg een logische indeling gekregen in drie compartimenten: een centrale ruimte met aan weerszijden open zijbeuken. Was het woonverblijf aan de voorzijde van dit type woonhuis annex boerderij aanvankelijk nog ongedeeld, vanaf het einde van de zeventiende eeuw vond er een ontwikkeling plaats waarbij een driedeling in de lengte werd toegepast. Dit betekende dat de zijbeuken werden afgeschermd van het centrale hoofdvertrek en voor een aparte bestemming werden ingericht: slaapkamer, spoelkeuken of opkamer.

De middenbeuk bleef het belangrijkste deel van het huis. Deze tot woonkeuken ingerichte ruimte bevond zich centraal achter de voorgevel en was van hieruit door de voordeur rechtstreeks toegankelijk. Achterin de woonkeuken, daar waar zich de brandmuur bevond, was de vuurplaats met schouw gesitueerd. In de zijbeuken, aan weerszijden van de centrale woonkeuken, bevonden zich meestal aan de ene kant de kelder met opkamer en de spoelkeuken en aan de andere kant de beste kamer en een slaapvertrek. Achter het woongedeelte lag direct grenzend aan de keuken de bedrijfsruimte met potstal: de huisvesting voor het vee.

Hout en steen — Vanaf de eerste decennia van de achttiende eeuw vindt er in deze regio vanuit constructief oogpunt een belangrijke verandering plaats bij de bouw van (agrarische) woonhuizen in niet-stedelijke nederzettingen. Met name nieuwe stichtingen aan de rand van nog te ontginnen gebieden en grotere woonhuizen in dorpskernen waren aan deze ontwikkeling onderhevig. Ondanks de klassieke driebeukige opzet kregen deze categorieën bouwwerken

niet de te verwachten gebintconstructie met ankerbalkgebinten. Anders dan voordien werd vanaf die tijd hoe langer hoe meer gebruik gemaakt van balklagen, die in het woongedeelte rustten op de zijgevels en op de (deels) gemetselde binnenmuren. In het aanpalende bedrijfsdeel rustte de dekbalk louter op de buitenwanden.

Het hallenhuys in de regio Noord-Limburg. Rechts een plattegrond met centraal de woonkeuken en aan weerszijden slaapvertrekken en opkamer, daarachter de bedrijfsruimte. Links een bijbehorende façade met hoogopgaande kap en wolfeinde. Tekening G. Selen Venlo, beeldcompilatie Monumentenhuis Limburg.

Wetenschappelijk onderzoek in de jaren negentig van de twintigste eeuw heeft aangetoond dat de hiervoor geschetste bouwvorm een constructieve overgangsvorm is tussen het klassieke hallenhuistype met ankerbalkgebinten en de jongere langgevelgebouwen met op de gevels opgelegde balken. Deze ontwikkeling mondde tegen het einde van de achttiende eeuw uit in dwars

ingedeelde boerderijen annex woonhuizen met de korte gevel richting de openbare weg. Begin achttiende eeuw werden in deze contreien in hoofdzaak hallenhuizen gebouwd, terwijl in het begin van de negentiende eeuw vrijwel alleen nog smalle langgevelboerderijen werden opgericht met de moderne constructie met opgelegde balken op de muren en een dwars ingedeelde interne structuur.

Het boerenwoonhuis in Tegelen — Behalve de omvangrijke en geïsoleerde agrarische stichtingen Haanderthof, Bosserhof en Bakenbos op het middenterras ten oosten van het dorp, kende Tegelen in de zeventiende eeuw een omvangrijk aantal boerderijen aan de rand van de kom. Deze complexen bevonden zich vrijwel zonder uitzondering op de grens van het dorp en het Maasveld: *Aen gen End*, *Aen gen Dijk*, *Op gen Hochstraet* en *Op Merckt*. Geen van deze boerderijen heeft de vernieuwingsdrang van de twintigste eeuw overleefd. Als laatste in de rij viel medio jaren vijftig de hoeve *Op Merckt* of Merterhof onder de slopershamer, waarmee de laatst overgebleven, oorspronkelijke hallenhuysboerderij voorgoed uit het dorpsbeeld verdween. Bij dit pand — vanaf circa 1925 niet meer bewoond — viel men letterlijk met de deur in huis: de centrale woonkeuken, waarvan de vloer was gestoffeerd met maaskeitjes, vormde de kern van het gebouw waarlangs de verschillende slaap- en woonkamertjes aan weerszijden waren gegroepeerd. De houten draagconstructie van het pand was opgebouwd uit ankerbalkgebinten met kapspanten. De buitenwanden waren deels uitgevoerd in vakwerk, waarbij de velden tussen de constructieve dragers waren opgevuld met lemen tichelstenen.

Daglonerwoningen — De boerderij *op Merckt* was één van de meest aanzienlijke complexen in het dorp. Naast deze boerderij hadden ook diverse keuters hun daglonerhuisje in de nabijheid van het Maasveld gesticht. Deze kleine woningen, opgebouwd uit eenvoudige materialen met als afdekking een rieten dak, omvatten veelal slechts één ruimte. Tot ongeveer het midden van

de achttiende eeuw werden de keuterboerderijen in Tegelen opgetrokken uit hout en leem. Deze laatste grondstof was voldoende beschikbaar vanwege de aanwezigheid van een omvangrijke leemput aan de noordwestzijde van het dorp: de 'Waterrieth'. Een typisch voorbeeld van een eenvoudig daglonerhuisje uit die tijd bevond zich tot 1998 aan de Hoogstraat, ter hoogte van het huidige pand op nummer 68. Het inmiddels gesloopte pandje — opgetrokken in vakwerk — lag met de lange gevel richting de openbare weg alwaar zich de voordeur en de schuurpoort bevond. De vakken tussen de balken van de buitenwanden waren opgevuld met veldbrandsteen en lemen tichelstenen.

Bij de sloop van een daglonerhuisje aan de Hoogstraat kwam in 1998 een vakwerkgevel tevoorschijn uit de periode omstreeks 1700. Tijdens de herbouw van het pand werden ook de hiernaast afgebeelde restanten verwijderd. Foto collectie R. Denessen.

Lint van herbergen, brouwerijen en stokerijen

Kort voor het midden van de achttiende eeuw kreeg de Tegelse economie een belangrijke impuls doordat de plaatselijke klei als grondstof voor de fabricage van dakpannen en andere keramische producten werd herontdekt. In die tijd was een nieuwe verordening van kracht geworden die bepaalde dat huizen niet meer met stro, maar met pannen gedekt moesten worden. Ook elders in de regio was men de menig toegedaan dat men op deze manier de regelmatig terugkerende stadsbranden een halt kon toeroepen. Tegelen nam een centrale positie in als productiecentrum, waardoor de hoeveelheid 'beweging' op de hoofdroute van Venlo naar Roermond toenam. Dit betekende een levendig komen en gaan op het traject binnen het dorp Tegelen, dat tevens onderdeel vormde van een internationale postroute. Dit leidde in 1766 tot de verplaatsing van het *Posthuis* aan de hoofdroute nabij de Beekstraat. Deze halteplaats maakte tevens deel uit van een lint van uitspanningen en herbergen, die opvallend genoeg vrijwel allemaal in de achttiende eeuw werden opgericht. In die tijd waren dat onder meer *het Bourgondisch Kruis*, *den Gouden Berg*, *den Engel* en de *Drie Kronen*. Klinkende namen zorgden voor een wervend effect in de richting van de passanten.

De tweede helft van de achttiende eeuw onthult een golf van nieuw- en herbouw in Tegelen. Wellicht is deze groei mede te verklaren door de sterke opkomst van de keramische nijverheid. Met name tussen 1760 en 1790 werd in de kern een aantal voorname huizen met hoogopgaande topgevels opgetrokken. Houten draagconstructies met vakwerk, dakbedekkingen van stro of riet en wolfeinden aan de kopse gevels werden door de middenklasse van de Tegelse bevolking gaandeweg de achttiende eeuw losgelaten. Voor het eerst verschenen in de kern van het dorp burgerhuizen in meerdere bouwlagen, waarvan het opgaande muurwerk zich uitstrekte over twee verdiepingen. Alleen de kapconstructie en de verdiepingsvloeren werden nog in hout uitgevoerd. Voorbeelden van deze categorie bouwwerken zijn onder

andere het thans gesloopte Posthuis aan de Grotestraat uit 1766, de patriciërs-woning (nadien brouwerij annex herberg "Den Gouden Berg") aan de Sint-Martinusstraat 2 uit 1775 en het 'Kranenbreukershuis' aan de Hoekstraat 6-10 uit 1767. De opzet van deze panden komt nagenoeg overeen. Het Kranenbreukershuis borduurt nog voort op het klassieke hallenhuistype, maar laat tevens een overgangsfase zien. Bij het posthuis en de *Gouden Berg* is een

ander uitgangspunt gehanteerd. In beide gevallen is de aanzet van de puntgevel boven de tweede bouwlaag geprojecteerd, wat aan de panden een 'chique' uitstraling verleent. Mogelijk zijn de drie gebouwen van de hand van één en dezelfde bouwmeester die in de tweede helft van de achttiende eeuw in Tegelen actief was.

Links het Kranenbreukershuis uit 1767, midden de 'Gouden Berg' uit 1775 en rechts het thans gesloopte Posthuis op de hoek Grotestraat-Beekstraat uit 1766. Alledrie de panden zijn waarschijnlijk van de hand van één en dezelfde bouwmeester.

De familie Houba: brouwen en besturen tussen 1767 en 1820

De groei van de Tegelse economie had grote sociaal-maatschappelijke gevolgen voor het dorp. Zoals hiervoor al is aangestipt was niet alleen sprake van verdubbeling van de bevolking tussen 1758 en 1812; ook het aantal etablissementen waar drank geschonken werd steeg in die periode enorm.¹ Op het einde van de achttiende eeuw bevonden zich in Tegelen bij elkaar tien herbergen, bierbrouwerijen en jeneverstokerijen. Het onderscheid tussen deze drie bedrijfstakken bleek in de praktijk verwaarloosbaar.²

In de jaren vijftig van de achttiende eeuw trokken de broers Willem, Paulus en Johan Houba vanuit Blerick richting Tegelen om aldaar een nieuw bestaan op te bouwen. Hun vader, Mathijs Houba, was een vermogende koopman-Maasschipper uit Flémalle bij Luik, die in 1705 in Blerick op het veerhuis annex boerderij 'de Staay' was neergestreken. Daar dreef hij een moutmakerij met brouwerij.³ Zoon Paulus trad in zijn nieuwe woonplaats in het voetspoor van zijn vader.⁴ In 1767 richtte hij samen met zijn toenmalige echtgenote Wendelina Cruysbergh midden in de dorpskom van Tegelen een bierbrouwerij op. Hiertoe werd een gloednieuw woonhuis met bedrijfsgebouw aan de tegenwoordige Hoekstraat opgetrokken: het huidige Kranenbreukershuis.

¹ M. Dings, 'Pottenbakkers in Tegelen (1730-1930)', in: Th. Lenssen, J. Schotten (red.), *Sjerfkes. Nieuwe inzichten in het Nederrijns keramisch verleden van een aantal Noord- en Midden-Limburgse plaatsen*, Tegelen 2003, 39.

² M. Dings, *Tegelen in de Franse Tijd (1794-1814)*, Tegelen 1987, 54.

³ L. de Gou, 'de familie Houba uit Flémalle (Luik)', in: *Nederland's Patriciaat. Genealogieën van bekende geslachten*, jaargang 64 (1978-1979), 179 e.v.

⁴ Paulus Houba, ged. Blerick 6 april 1735, ovl. Tegelen 20 oktober 1819, tr. 1e Tegelen 22 april 1755 met Wendelina Cruysbergh, ged. Tegelen 17 februari 1732, ovl. Tegelen 27 maart 1776, tr. 2^e Tegelen 14 juli 1777 met Sybilla Catharina Pinner, ged. Kaldenkirchen 1 juli 1749, ovl. Tegelen 29 juni 1824.

De gekozen locatie was uiterst gunstig gesitueerd: vlakbij de kruising van de doorgaande weg van Venlo naar Roermond (de huidige Sint-Martinusstraat-Oude Marktstraat) en de Engerbeek. In de onmiddellijke nabijheid lagen tevens vier herbergen die tot de potentiële klantenkring konden worden gerekend. Uit onderzoek is nog niet naar voren gekomen hoe het echtpaar Houba-Cruysbergh in het bezit kwam van de bouwkaavel. Er zijn aanwijzingen dat het perceel mogelijk toebehoorde aan Jacob Cruysbergh en Anna Opheis, de ouders van Wendelina. Beide echtelieden waren respectievelijk in 1754 en 1753 overleden. Het is niet ondenkbaar dat het ouderlijke huis werd gesloopt om plaats te maken voor het nieuwe huis met brouwerij. Nadat in 1763 ook Paulus' vader was overleden kwam andermaal geld beschikbaar om de nieuwbouw te financieren.

Toch lijkt het erop dat het nieuwe bedrijf niet volledig uit eigen zak kon worden betaald. Behalve het echtpaar Houba waren er nog twee partijen die een belang hadden in de brouwerij. Uit archiefbronnen blijkt dat door de Houba's jaarlijks 135 liter rogge aan het Heilige Geestklooster in Venlo en 54 liter haver aan het rentmeesterschap in Brüggen moest worden betaald. Het is niet duidelijk hoe en wanneer deze verplichtingen tot stand kwamen. Mogelijk fungeerden beide instellingen als geldschietters bij de bouw van het bedrijfspand in 1767. Het is echter ook denkbaar dat het handelde om feodale erfrenten, die in een eerder stadium — wellicht nog door de overleden ouders Cruysbergh-Opheis — waren opgebouwd. Verder gold een kleine feodale verplichting op het perceel: de Martinuskerk van Tegelen ontving van de brouwersfamilie elk jaar twee liter olie voor het laten branden van de godslamp en drie gulden tien stuivers Kleefs aan contanten.⁵

⁵ Rijksarchief in Limburg (RAL), Archief van de hypotheekbewaarder te Roermond (archiefnummer 07.J04), Registers van inschrijving en overschrijving, eerste serie

In de voorgevel van het Kranenbreukershuis prijkt nog steeds een roerspaa, een karakteristiek brouwersattribuut als symbool van de oorspronkelijke functie van het pand.

1799-1842, inv.nr 320, akte nr. 54. Zie ook: Gemeentearchief Venlo (GA Venlo), Archief notaris De Lom de Berg, inv.nr. 4347, akte nr. 46.

Het grondeigendom van Paulus en Wendelina Houba was aanzienlijk. Alleen al aan weerszijden van de Hoekstraat had het echtpaar ruim 63 are in eigendom. De overige percelen lagen her en der over Tegelen verspreid. Nadat Wendelina in 1776 was overleden, hertrouwde Paulus met de uit Kaldenkirchen afkomstige Sybilla Pinner. Sybilla deelde niet mee in het bezit van haar man: het huis met de brouwerij bleven eigendom van Houba en de erven uit zijn eerste huwelijk. Deze strikte boedelscheiding had uiteindelijk gunstige gevolgen voor het echtpaar Houba-Pinner, zoals elders in dit hoofdstuk zal blijken.

Vanwege zijn bezit behoorde Paulus Houba tot de Tegelse geërfd en kon hij invloed uitoefenen op het plaatselijke bestuur.⁶ Met de komst van de Fransen in 1794 werd de brouwer tot burgemeester benoemd. Dit ambt bleef hij vervullen tot 1798. Aangezien Tegelen op het einde van de achttiende eeuw niet beschikte over een officieel gemeentehuis, vonden de geërfdvergaderingen regelmatig plaats in het huis van de burgemeester. Zo ook op 5 februari 1797, toen in het brouwershuis aan de Hoekstraat werd gesproken over de financiële problematiek van het dorp als gevolg van de aanwezigheid van de Fransen.⁷

De Franse Tijd (1794-1814) bracht voor de familie Houba de nodige problemen met zich mee. De invoering van de dienstplicht in 1802 had tot gevolg dat Mathias Houba, de twintigjarige zoon van Paulus Houba en diens tweede echtgenote Sybilla Pinner, in 1807 ter keuring werd opgeroepen. Mathias liet echter verstek gaan en verscheen niet voor de recruteringsraad. In 1807 werd vader Paulus tot een fikse boete veroordeeld wegens dienstweigering van zijn zoon, die met de noorderzon

⁶ Geërfd en waren alle bezitters van een stuk landbouwgrond. Zij hadden een stem bij het bepalen van het beleid in de gemeente.

⁷ M. Dings, Tegelen in de Franse Tijd (1794-1814), Tegelen 1987, 16-21.

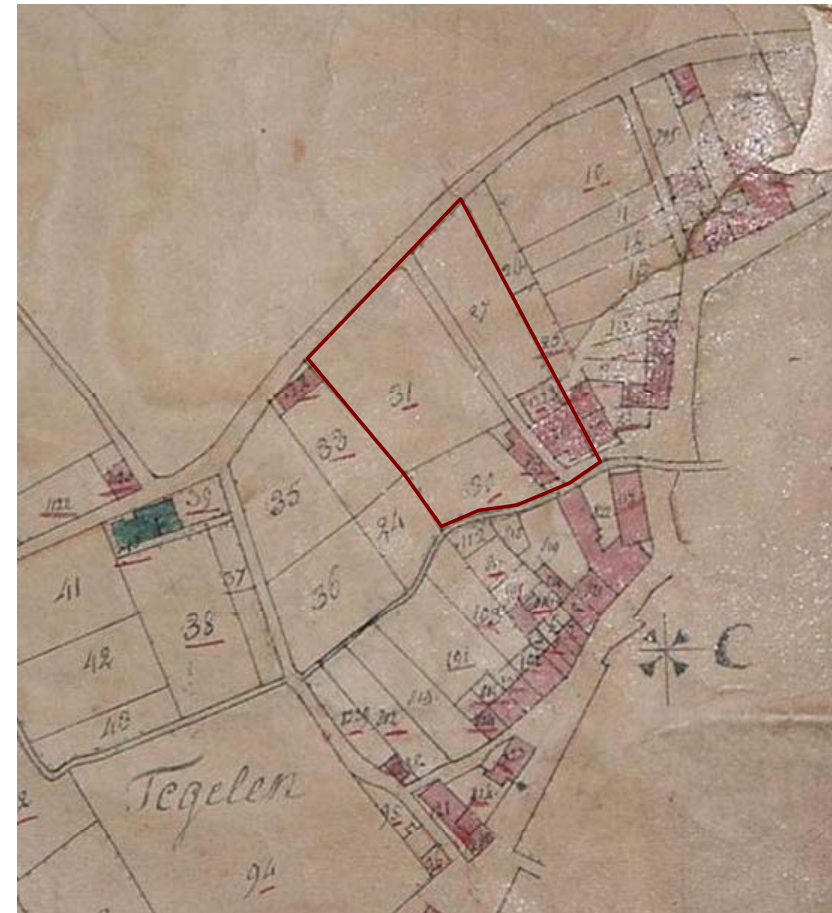

was vertrokken. De brouwer was echter niet in staat om de boete te betalen. Daarom werden al zijn roerende en onroerende goederen in beslag genomen en verkocht. Nadat verdere sancties tegen Mathias Houba geen resultaat hadden opgeleverd, werden de vader, de moeder en twee broers in 1811 gevangen gezet. De familie bleef echter volhouden niet te weten waar Mathias zich schuilhield. Kort daarna bleek dat de voortvluchtige dienstweigeraar via Amsterdam naar Amerika was afgereisd. Waarschijnlijk werden vanaf dat moment alle strafmaatregelen tegen de Houba's ingetrokken.⁸ Bij de inbeslagname van de goederen van Paulus Houba bleef het brouwershuis mogelijk buiten beschouwing. De reden hiervan ligt wellicht in het feit dat het pand niet alleen toebehoorde aan de brouwer, maar ook aan de erfgenamen uit het eerste huwelijk. Tevens viel het bedrijf buiten de gemeenschappelijke boedel van het tweede huwelijk. Uit dit laatste huwelijk was de dienstweigeraar immers geboren.

Paulus Houba overleed op 20 oktober 1819. Nog geen half jaar later kwam zijn totale bezit tijdens een openbare verkoop onder de hamer. Er werd door de erven Houba een strikte scheiding gemaakt tussen de goederen uit het eerste huwelijk met Wendelina Cruysbergh en de bezittingen uit het tweede huwelijk met Sybilla Pinner. De weduwe Houba-Pinner was op dat moment nog in leven: aan haar en haar kinderen behoorden slechts de roerende zaken, zoals de brouwerij-inventaris, toe. De onroerende goederen, waaronder de brouwersgebouwen, werden te gelde gemaakt door de kinderen Houba-Cruysbergh. De brouwerij met toebehoren ging op 10 maart 1820 voor 4.310 francs van de hand.⁹

⁸ M. Dings, Tegelen in de Franse Tijd (1794-1814), Tegelen 1987, 107-108.

⁹ GA Venlo, Archief notaris Bloemaerts, inv.nr 4322 (Repertorium 1820), pag. 3-4. Van de originele akten met betrekking tot provisionele toewijzing, opbieding en openbare verkoop van de nalatenschap van Paulus Houba en het eigendom van Sybilla Pinner (Bloemaerts 1820, akten 39, 40, 43, 44 en 45) werd tijdens het onderzoek geconstateerd dat deze uit het archief zijn verdwenen.

Overzicht van de eigendommen van de familie Houba aan beide zijden van de Hoekstraat (Kadastraal Minuutplan van Tegelen, 1819).

Kaart van Tegelen, 1804. Herkomst afbeelding: GA Venlo

De familie Schlieker: brouwers van 1820 tot 1829

Hoewel in eerste instantie de rijke Steyler koopman Louis de Rijk belangstelling toonde voor de brouwerij van Houba, werd het pand uiteindelijk verkocht aan een zwager van Sybilla Pinner, de bakker Pieter Trebels uit Kaldenkirchen. De aankoop was bestemd voor Trebels' dochter Gertrudis, die kort daarop trouwde met Pieter Mathijs Schlieker uit Hinsbeck. Het kersverse echtpaar vestigde zich in april 1820 in Tegelen in

het brouwershuis aan de Hoekstraat, alwaar gedurende negen jaar het brouwersvak werd uitgeoefend.¹⁰

Vader Pieter Trebels nam in februari 1826 een hypotheek op het brouwershuis van zijn dochter en schoonzoon aan de Hoekstraat. Hiertoe leende hij van de vermogende Venlose apothekersfamilie Op den Oordt het bedrag van 1238 gulden en 87½ cent tegen vijf procent rente. In de schuldakte werd het registergoed als volgt omschreven: *'een huis met de daarbij staande brouwerij, den daartoe behoorenden moestuin en het daar achter gelegene bouwland, groot nagenoeg drie en zestig roeden en zestig ellen vierkant, gelegen in het dorp Tegelen belendende met het voorhoofd aan de beek en aanschietende op de Hoogstraat'*.¹¹ Er was op dat moment dus nog steeds sprake van een woonhuis met een afzonderlijk brouwerijgebouw. Om de aflossing veilig te stellen verbond Op den Oordt aan de hypothecaire lening de voorwaarde dat Trebels het pand moest verzekeren tegen brand. Aldus geschiedde. Drie jaar later vetrok het echtpaar Schlieker-Trebels definitief naar Kaldenkirchen, waar de bakkerij van vader Pieter Trebels werd overgenomen. De brouwersgebouwen in Tegelen kwamen zodoende in 1829 wederom in de verkoop. De langlopende schuld was toen nog niet afbetaald.¹²

¹⁰ Petrus Mathias Schlieker of Schlinker, ged. 1798 te Hinsbeck, z.v. Petrus Schlinker (landbouwer in Hinsbeck) en Agnes Winkels of Wintzels, tr. 23 april 1820 te Tegelen met Sebylla Gertrudis Trebels, ged. 1799 te Kaldenkirchen, d.v. Petrus Trebels of Trippels (bakker in Kaldenkirchen) en Agatha Pinner of Pinnen († 12 januari 1812 te Kaldenkirchen).

¹¹ GA Venlo, Archief notaris Bloemaerts, inv.nr. 4305, akte nr. 19, d.d. 19 februari 1826.

¹² RAL, Archief van de hypotheekbewaarder te Roermond (archiefnummer 07.J04), Registers van inschrijving en overschrijving, eerste serie 1799-1842, inv.nr 320, akte nr. 54.

De families Krambrucher en Gitmans: pottenbakkers, herbergiers en fabrikanten van aarden buizen van 1829 tot 1877

Op 11 februari 1829 kochten Godefridus Krambrucher en zijn echtgenote Margareta Heutgens, tot dan toe pottenbakkers en herbergiers in de buurtschap Leemhorst op de grens met Belfeld, het huis met brouwerijgebouwen van de erven Trebels aan de Hoekstraat in het dorp.¹³ Alle op dat moment op het onroerend goed berustende financiële verplichtingen werden door Krambrucher overgenomen, zoals de feodale erfrenten van het in 1796 opgeheven H. Geestklooster te Venlo, de renten van het voormalige rentmeesterschap te Brüggen (inmiddels vervallen aan de Staat) en de diverse rechten van de parochiekerk van Tegelen. Ook het restant van de nog lopende hypothecaire schuld bij de familie Op den Oordt viel onder deze lasten. De verkoopprijs van het pand en alle bijbehorende plichten werd vastgesteld op tweeduizend gulden Nederlands.¹⁴

Enkele maanden na de aankoop diende de nieuwe eigenaar bij Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg een verzoek in om een pottenbakkerij te mogen oprichten in de Hoekstraat. Hieraan voorafgaand

Bord, vermoedelijk uit de pottenbakkerij van Krambrucher. Aangetroffen in het Kranenbreukershuis op 4 september 2003 (zie tevens pagina 7).

¹³ De akte vermeldt: *'in de gemeente van Tegelen gelegen woonhuis, benevens de daarbij staande brouwerij en toebehooren, moestuin en akkerland, grenzende van voren aan de beek en den grooten weg en hebbende op zijde de erven Ewaldts en Jacob Meerts, groot circa drie en zestig roeden en zestig ellen in het vierkant (2x Venlosche morgen)'*.

¹⁴ De feodale erfrenten van het H. Geestklooster te Venlo en het rentmeesterschap te Brüggen werden na de Franse Tijd geïnd door de ontvanger der Domeinen namens de Staat der Nederlanden. Om aan de betalingsverplichting te kunnen blijven voldoen, werd het pand aan de Hoekstraat in 1833 opnieuw verhypothekeerd door de familie Krambrucher. Zie hiervoor: GA Venlo, Th.Ph.F.J. de Lom de Berg, inv.nr. 4347, 1833 akte nr.46; d.d. 3 december 1833.

hadden het Vrederecht van Venlo en de Districts- en Militiecommissaris van het district Roermond een gerechtelijk onderzoek ingesteld om te achterhalen in hoeverre een pottenbakkerij midden in de dorpskern hinder zou opleveren. Hiertoe werden op 24 juni 1829 twee openbare zittingen georganiseerd in herberg 'de Gouden Berg', waarbij belanghebbenden in de gelegenheid werden gesteld om eventuele bedenkingen kenbaar te maken. Ondanks de talloze aankondigingbiljetten her en der in het dorp kwam er niemand opdagen. Vervolgens stuurde de districtscommissaris Michiels van Verduynen op 4 juli een 'verklaring van geen bezwaar' aan de provincie. In

deze brief maakte hij zelfs sterk promotie voor initiatieven als dat van Krambrucher. Michiels schreef: *'Daar door de oprigting van trafijken als het onderwerpelijke de nijverheid wordt bevorderd, waarvan de in bevolking zeer toenemende en door industrie allezins opkomende gemeente Tegelen een groot voorbeeld oplevert, vermeen ik dat UEdele Groot Achtbaren termen zullen vinden om aan des adressants verzoek te voldoen'*.¹⁵ Het verzoek van Krambrucher werd op 10 juli door Gedeputeerde Staten ingewilligd, waarna het bedrijf nog in hetzelfde jaar verplaatst werd van de Leemhorst naar de dorpskom van Tegelen. De pottenbakkerij werd gevestigd achter het woonhuis aan de Hoekstraat. Hiertoe werd de bestaande achterbouw uit het einde van de achttiende eeuw een flink stuk uitgebreid. Het gebouw van de werkplaats ligt er nog steeds. In de zomer van 2002 is het dak en een deel van het muurwerk ingestort.

Naast de pottenbakkerswerkzaamheden zetten de Krambruchers de herbergactiviteiten voort in het pand. Het brouwhuis lag op dat moment aan de overzijde van Hoekstraat, op de plek waar in 1934 de huidige villa 'de Jager' werd gebouwd. Waarschijnlijk hebben in de eerste jaren van de pottenbakkersactiviteiten de nodige aanpassingen aan het pand plaatsgevonden. Behalve de bouw van een nieuwe pottenbakkerij aan de achterzijde van het woonhuis annex herberg, werden de gevels van het gebouw drastisch aanpakt. Zo kwamen in de voorgevel nieuwe deuren en vensters en werd het huis voorzien van een witte sauslaag. Of in die jaren voldoende inkomsten uit de bedrijfsactiviteiten voortkwamen is niet

¹⁵ RAL, Provinciaal Bestuur 1814-1913, Archief Gedeputeerde Staten, inv.nr. 3634 (29-5-1829, L) en inv.nr. 3638 (10-7-1829, Q). Zie hiervoor ook: M. Dings, 'Pottenbakkers in Tegelen (1730-1930)', in: Th. Lenssen, J. Schotten (red.), *Sjerfkes. Nieuwe inzichten in het Nederrijns keramisch verleden van een aantal Noord- en Midden-Limburgse plaatsen*, Tegelen 2003, 39.

bekend. In 1847 sloot het echtpaar Krambruchers in elk geval een nieuwe hypotheek af, ditmaal bij de rijke brouwersfamilie Verzijl uit Venlo.¹⁶

Het enige kind Agnes Krambrucher trouwde in 1852 met pottenbakkerszoon Johan Theodoor Gitmans. Nog hetzelfde jaar vertrok het stel uit Tegelen, om in 1860 via Peer (België), Lindenthal en Efferen (Duitsland) terug te keren naar het geboortedorp. Na acht jaar pottenbakkerservaring in het buitenland was het echtpaar Gitmans-Krambrucher in 1862 weer actief in Tegelen.¹⁷ Kort daarop werd de werkplaats van vader en moeder Krambrucher overgenomen. Vermoedelijk was de zeer slechte gezondheid van moeder Margareta Heutgens hiervoor de directe aanleiding. Omdat Gitmans op dat moment over onvoldoende financiële middelen beschikte, werden de opstallen met het bijbehorende land op 12 maart 1866 verkocht aan zijn gefortuneerde broer uit het naburige Kessel. Nadat Margareta Heutgens op 15 april daaropvolgend was overleden, verhuisde Godfried Krambrucher naar de tegenover gelegen brouwhuis die voor bewoning geschikt was gemaakt.¹⁸ Daar overleed hij op 13 juni 1876. Het oude woonhuis met herberg en pottenbakkerij draag nu, anno 2003, nog altijd zijn naam: het Kranenbreukershuis.

¹⁶ Zie hiervoor: Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, deelregister 29 nummer 556, Akte notaris P.L. de Lom de Berg Venlo; d.d.12 maart 1866, ingeschreven 25 mei 1866. In deze akte wordt naar de lening van 1847 verwezen.

¹⁷ Overgenomen uit: M. Dings, 'Pottenbakkers in Tegelen (1730-1930)', in: Th. Lenssen, J. Schotten (red.), *Sjerfkes. Nieuwe inzichten in het Nederrijns keramisch verleden van een aantal Noord- en Midden-Limburgse plaatsen*, Tegelen 2003, 53.

¹⁸ Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, deelregister 29 nummer 556, Akte notaris P.L. de Lom de Berg Venlo; d.d.12 maart 1866, ingeschreven 25 mei 1866.

De Hoekstraat kort na 1900. Rechts het Kranenbreukershuis. Het witte gebouwtje midden op de foto is het brouwerijgebouw, sinds 1866 het woonhuis van Godfried Krambrucher. Links is nog juist de versteende bedding van de Engerbeek zichtbaar.

Het pottenbakkersbedrijf werd door Gitmans verder uitgebreid, want in 1872 werd naast de bestaande werkplaats een nieuwe fabriek in aarden buizen gebouwd. Het nieuwe fabrieksgebouwtje kwam te liggen aan de overzijde van Hoekstraat, in het verlengde van het voormalige brouwhuis waar Godfried Krambrucher vanaf 1866 woonde. In 1873 kwam het totale complex aan de Hoekstraat in het bezit van Johan Theodoor Gitmans. In die periode moet het pand zijn verfraaid en gemoderniseerd, waarvan thans onder andere de 'modieuze' pleisterlaag van het voorhuis nog getuigt. Zijn bedrijf bleef tot in 1877 bestaan. In november 1876 werden via een advertentie in het 'Venloosch Weekblad' *'twee bekwame Pottedraaijers'* gevraagd. Of die daadwerkelijk werden gevonden is nog de vraag, aangezien Gitmans zijn bezittingen aan de Hoekstraat enkele maanden later verkocht aan de tabaksfabrikant Joachim Beurskens. De pottenbakker-buizenfabrikant vertrok toen naar Venlo, om vervolgens van daar uit definitief te verhuizen naar Kaldenkirchen.¹⁹

Een exacte beschrijving van de door Gitmans verkochte goederen is te lezen in een advertentie in het 'Venloosch Weekblad' van 7 juli 1877 (zie pagina 21). In deze aankondiging vinden we tevens terug hoe de verschillende functies vóór de verkoop waren verdeeld over de diverse gebouwen. Ook de diverse vertrekken worden genoemd.²⁰

Zo vermeldt de advertentie over het hoofdgebouw uit 1767:

- 1) *Een schoon, sterk en weldoortimmerd Huis en Erf met daarbij behorenden Tuin, groot 8 aren 8 centiare, bevattende ruime*

¹⁹ Zie hiervoor: M. Dings, 'Pottenbakkers in Tegelen (1730-1930)', in: Th. Lenssen, J. Schotten (red.), *Sjerfkes. Nieuwe inzichten in het Nederrijns keramisch verleden van een aantal Noord- en Midden-Limburgse plaatsen*, Tegelen 2003, 53.

²⁰ GA Venlo, *Venloosch Weekblad*; d.d. 7 juli 1877, pag. 3 kolom 2: Aankondiging openbare verkoop notaris Canoy te Venlo.

woonkamers, keuken, kelder en zolders, tot alle nering en bedrijf of tot inrichting eener brouwerij of branderij, gunstig gelegen te Tegelen in het dorp [...]

De achterbouw uit 1829 was bestemd tot pottenbakkerwerkplaats:

- 2) *Eene in vollen gang zijnde Pottenbakkerij met alle daarbij behorende gereedschappen en Tuin, vast aan het voorgaande gelegen, groot 4 aren 95 centiareen [...]*

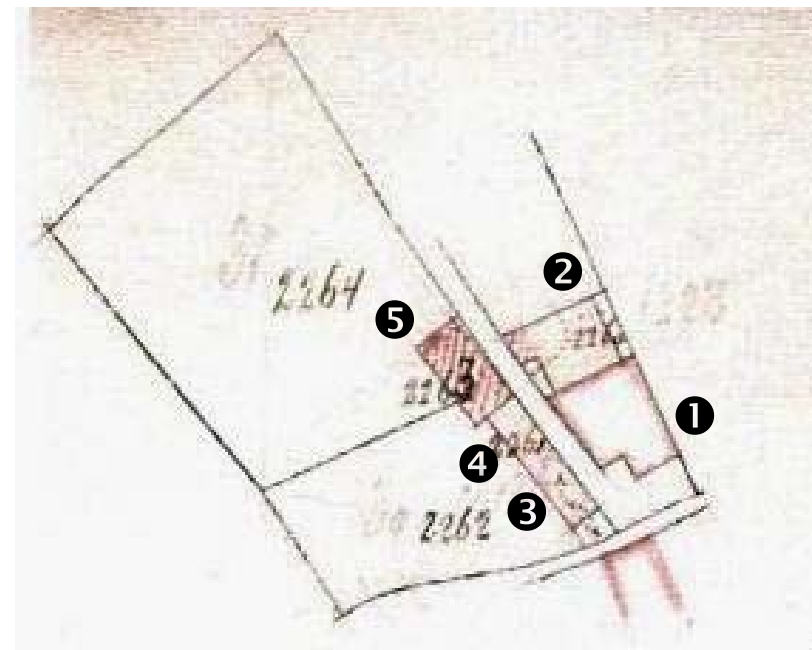
Aan de overzijde van Hoekstraat lagen de tot woonhuis verbouwde oude brouwerij, enkele stallen en de buizenfabriek uit 1872:

- 3) *Een huis met Stal en Tuin, tegenover het vorenstaande gelegen, groot te zamen 2 aren 95 centiareen [...]*
- 4) *Een Stal en Schuur en Tuin naast het voorgaande, zeer gevoeglijk in te richten tot woonhuis, groot 3 aren 1 centiareen [...]*
- 5) *Een steenen Pottenbakkerij met daarnaast gelegen tuin, groot 3 aren 50 centiareen [...]*

De familie Beurskens: tabaksfabrikanten van 1877 tot 1949

Vanaf 1877 waren de echtelieden Joachim Hubert Beurskens en Helena Frenken de eigenaren van het Kranenbreukershuis. Beurskens kocht het pand met bijbehorende opstallen, bouwland en tuinen tijdens een openbare verkoop op maandag 16 juli 1877 in de uitspanning van de weduwe Gitmans aan de Grotestraat: het ouderlijke huis van de verkopende partij. Een klein deel van het perceel nabij de Hoogstraat werd afzonderlijk verkocht.²¹ Kort daarna werden op dit bescheiden stuk grond enkele woningen opgericht.

²¹ Zie hiervoor: Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, dagregister deel 44 nummer 491, Akte notaris W.J.H. Canoy te Venlo; d.d. 16 juli 1877, ingeschreven 1 september 1877.

Kadastrale hulppkaart 1873

Overzicht van de diverse onderdelen van het complex Kranenbreukershuis bij de verkoop in 1877

1. Het 'schoon, sterk en weldoortimmerd huis met erf, 8 a 8 ca'
2. De 'in vollen gang zijnde pottenbakkerij met alle daarbij behorende gereedschappen en tuin, 4 a 95 ca'
3. Het 'huis met stal en tuin, 2 a 95 ca'
4. De 'stal en schuur en tuin, 3 a 1 ca'
5. De 'steenen pottenbakkerij (buizenfabriek) met daarnaast gelegen tuin, 3 a 50 ca'

Tabaksfabrikant Joachim Hubert Beurskens was 31 jaar toen hij zijn tabaksbedrijf 'de Jager' vestigde aan de Hoekstraat. Het is onduidelijk of hij en zijn gezin daadwerkelijk in het Kranenbreukershuis zijn gaan wonen, aangezien het huidige gebouw geen modernisering of aanpassingen laat zien die verwijzen naar een comfortabel woonklimaat anno 1880. De ondernemer was toentertijd al voldoende draagkrachtig om het pand tot een gerieflijke en moderne woning te laten verbouwen. Gezien het bedrijfsmatige karakter van het gebouw — een voormalige brouwershuis annex herberg — is het aannemelijk dat het Kranenbreukershuis van meet af was ingericht als tabaksfabriek. Hiervoor pleit onder andere de negentiende-eeuwse prijscourant voor tabakswaaren, die onlangs tijdens het onderzoek tegen de keukendeur werd aangetroffen. In elk geval was het pand in 1910 in zijn geheel ingericht als fabrieksgebouw.²²

Over zijn bedrijfsvoering liet Joachim Beurskens een vrijwel compleet archief na. Dit archief wordt momenteel bewaard door de erven Van Gerven-Beurskens. Het was binnen het tijdsbestek van dit onderzoek niet mogelijk om het bedrijfsarchief systematisch te raadplegen, aangezien de overgeleverde stukken niet zijn gerubriceerd of geïnventariseerd. Het staat echter vast dat het archief van "*Stoom-Tabak- en Sigarenfabriek de Jager*" een schat aan gegevens bevat over de tabaksindustrie in Tegelen in de late negentiende en vroege twintigste eeuw. Goed beheer van het archief, ook in de toekomst, is daarom zeer aan te bevelen.

Joachim Beurskens overleed op 18 december 1913, zijn echtgenote ruim twaalf jaar later. Op 8 maart 1928 werden de bezittingen door de Blerickse notaris Hyppolith Verheggen onder de drie erfgenamen verdeeld.²³ Hierbij werd het Kranenbreukershuis, in de akte van scheiding en deling aangeduid als 'Tabaksfabriek', toebedeeld aan de oudste zoon Johan Hendrik (Sjeng) Beurskens, gehuwd met Helena Maria Schleberger. Deze zette samen met zijn broer Antoon Willem Beurskens (Toon) de bedrijfsactiviteiten van zijn vader voort, in elk geval tot aan de Tweede

²² Volgens mededeling van H.M.H. Denessen (Tegelen 1902-1991) aan de auteur.

²³ Zie hiervoor: Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, dagregister deel 147 nummer 1070, Akte notaris H.M.J. Verheggen te Blerick; d.d. 5 april 1928, ingeschreven 5 april 1928.

Wereldoorlog. Nadat Sjeng Beurskens in 1949 was overleden, werden de bedrijfsactiviteiten door de familie gestaakt en kwam het pand leeg te staan. In de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw bood het Kranenbreukershuis onderdak aan diverse startende ondernemers. Zo werden er afwisselend trendy hoelahoephoeplers, luxe kartonnen doosjes en hulpmiddelen voor verkeerslessen gefabriceerd. Ook was korte tijd de in oprichting zijnde 'Tegelse muziekschool' in het pand gevestigd en werden er muzieklessen gegeven.²⁴

Op 28 januari 1969 ging het Kranenbreukershuis over in handen van de weduwe Helene Irmgard Bernardine van Gerven-Beurskens, dochter van het echtpaar Beurskens-Schleberger. In de akte van scheiding en deling, opgemaakt door de Tegelse notaris Jaspar, is vermeld: *'De huizen met erven en tuinen aan de Hoekstraat 6-8 en 10 te Tegelen, kadastraal bekend sectie A nummer 5127, groot zestien aren vijf en zestig centiaren, geschat op vijf en twintig duizend gulden'*.²⁵ Het Kranenbreukershuis had op dat moment geen bestemming meer en tot op de dag van vandaag staan de gebouwen leeg. Sinds 22 december 1981 is mevrouw Irmgard H.B.M. van Gerven de eigenaresse van het pand.²⁶

²⁴ *Oral history*: mededelingen van diverse inwoners van Tegelen.

²⁵ Zie hiervoor: Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, dagregister deel 1941 nummer 12, Akte notaris J.E.H.M. Jaspar te Tegelen; d.d. 28 januari 1969, ingeschreven 29 januari 1969.

²⁶ Zie hiervoor: Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Roermond, Archief van de Hypotheekbewaarder, dagregister deel 494 nummer 3016, Akte notaris V. Duysens te Tegelen; d.d. 22 december 1981, ingeschreven 23 december 1981.

Kranenbreukershuis, gezien vanaf de toren van de Martinuskerk

Hoofdstuk 4

Bouwhistorische beschrijving

Algemeen

Het complex van het Kranenbreukershuis bestaat uit drie aaneengesloten bouwdelen, die zowel in massa, voormalige functies als datering verschillen: het hoofdgebouw (de brouwerij annex herberg uit 1767), het voorgebouw (het woonhuis in twee bouwfases uit XVIIIe en circa 1830) en de achterbouw (uitstek met bedrijfsgebouw uit XVIIIe en circa 1830). Deze bouwdelen worden in dit hoofdstuk afzonderlijk beschreven. Voor de afbeeldingen wordt verwezen naar de aparte fotobijlage.

GIS-kaart Tegelen 2003. Herkomst: gemeente Venlo

Voorgevel van het hoofdgebouw, 1767

Beschrijving van het hoofdgebouw

Bouwmassa

Het hoofdgebouw of de voormalige brouwerij is een rechthoekig, éénlaags gebouw met een zadeldak tussen topgevels (afbeelding 1).

Dakdekking

Het zadeldak wordt gedekt met orangerode Oudhollandse pannen. De beide dakschilden vormen een overstek over de zijgevels, zodat er geen goten hoefden te worden toegepast. Onder deze overstekken is de aansluiting van de kasporen op de eikenhouten muurplaten te zien.

Voorgevel

De voorgevel is een topgevel met schouders en een tuit (top), geheel uitgevoerd in schoon metselwerk.¹ In de hoeken van de gevel zijn hoekverbanden met klezortjes herkenbaar. De randen van de geveltop zijn uitgevoerd met invlechtingen. (afbeelding 2). Op het metselwerk zijn restanten van een afwerking met witkalk zichtbaar, die vermoedelijk tenminste teruggaat op het begin van de negentiende eeuw (circa 1830). Het rechterdeel van de gevel wordt afgedekt door het woonhuis of voorgebouw. Direct naast dit voorgebouw bevindt zich de hoofdentree tot het hoofdgebouw, die tot de achttiende-eeuwse opzet behoort. In oorspronkelijke vorm was de deur iets hoger, zo valt op te maken uit de positie van de segmentboogvormige ontlastingsboog. Omstreeks 1830 is het huidige deurkozijn geplaatst. Daarbij is de ruimte tussen dit kozijn en de segmentboog met metselwerk dichtgezet, terwijl de naden naast de stijlen zijn opgevuld met breukmateriaal van plavuizen en borden. Dit aardewerk wordt gedateerd in de eerste helft van de

¹ Het baksteenformaat bedraagt: 26-27½ x 12½-13 x 5½-7 cm, bij een 10-lagenmaat van 76 cm. De specie van het hoofdgebouw is duidelijk lichter van kleur dan de specie van het voorhuis.

negentiende eeuw.² Niet alleen het geprofileerde eikenhouten deurkozijn stamt uit circa 1830, maar ook het geprofileerd kalf, het tweeruits bovenlicht (met brede middenroede en opgetimmerde lat of naald) en de opgeklampte eikenhouten deur (afbeelding 3). Aan de buitenzijde zijn de naden van deze opgeklampte deur afgewerkt met geprofileerde lijstjes. De rozetankers lijken een latere toevoeging. Zeker geldt dat voor de schopplaat en de vlakke kaderlijst. Het venster links van de deur is omstreeks 1830 nieuw toegevoegd in een tot dan toe blind gedeelte van de gevel. Het huidige kozijn stamt uit circa 1830. Dit kozijn is door middel van een kalf verdeeld in een onderraam en een bovenlicht, aanvankelijk elk voorzien van naar binnen draaiende stolpramen. Van deze ramen zijn de scharnieren nog herkenbaar in de kozijnstijlen. De beide onderramen bezaten elk een horizontale roede. Op die wijze hadden de ramen een zesruitsverdeling (met een brede middenroede), hetgeen karakteristiek is voor vensters uit de eerste helft van de negentiende eeuw.

De zolder werd verlicht door een drietal luikopeningen met segmentboogvormige ontlastingsbogen. Eén van deze luikopeningen is afgedekt door de verhoging van de bouwmasa van het woonhuis. In de negentiende eeuw zijn de beide andere luikopeningen voorzien van zesruitsramen. Ook het (dichtgemetselde) vlieringvenster heeft een segmentboogvormige ontlastingsboog. Oorspronkelijk was hier sprake van een (houten) luik in een steensponning. Aan de rechterzijde zijn de duimen voor de scharnieren nog zichtbaar. Aan de linkerzijde is een houten klos ingemetseld, die ongetwijfeld behoorde bij de sluitconstructie (met een grendelschuif). De gevel bezit verder diverse achttiende-eeuwse sierankers, respectievelijk

behorend bij de balklaag boven de begane grond en de kapconstructie. Het sieranker boven het zoldervenster in de middenas van de gevel heeft twee golvende 'armen', die dragers vormen voor de cijfers van het jaartal 1767. Elk van deze cijfers op zich is weer opgevat als een zelfstandig ankertje, eveneens voorzien van de karakteristieke ijzermerken in de voet en top ervan (afbeelding 4). Het anker in de nok heeft de vorm van een roerspaan, een karakteristiek brouwersattribuut (afbeelding 5). Deze vorm verwijst rechtstreeks naar de voormalige functie van brouwerij.

Linkerzijgevel (westgevel)

Dit is een éénlaags langsgewel, die aan de bovenzijde wordt afgesloten door het overstek van het zadeldak (afbeelding 6). Van deze gevel zijn nog slechts het achterste deel (ongeveer 1/3 van de lengte) en de voorste hoek origineel (1767). Dit metselwerk is opgetrokken uit handvormbaksteen in kruisverband. In de hoeken van de gevel zijn nog de originele hoekverbanden met klezortjes herkenbaar. Verder zijn er resten te zien van een afwerking met witkalk. Het voorste deel van de gevel is omstreeks 1900 vernieuwd, hetgeen goed herkenbaar is aan het metselwerk in halfsteensverband. Op een ansicht uit circa 1959 zijn twee vensters van verschillende grootte en een deur te herkennen (afbeelding 7). Beide vensters bezaten negenruitsramen, waarvan de bovenlichten als valramen zijn uitgevoerd. Boven deze vensters bevinden zich zware houten lateien. Nadien zijn deze vensters nog aanzienlijk gewijzigd, waarbij het achterste een stalen latei heeft gekregen. Het venster van de middenkamer is gewijzigd in een schuifdeur (circa 1970). Het deurkozijn aan de voorzijde bevat een spiegelklampdeur (circa 1900), kalf en tweeruits bovenlicht (circa 1830). Kennelijk is dit bovenlicht hergebruikt. Dit geldt ook voor de latei boven deze deur, die gezien het profiel uit de achttiende eeuw of vroege negentiende eeuw stamt. De ankers behoren bij de moerbalken van de balklaag boven de begane grond. Deze zijn naar alle waarschijnlijkheid nog origineel. De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door een eikenhouten muurplaat, die afgezien van enkele herstellingen uit de bouwtijd stamt (1767).

² De scherven van het diepe bord worden gedateerd in de eerste helft van de negentiende eeuw, mede op grond van de gelijkenis met het vondstmateriaal uit Grotestraat 52 te Tegelen (e-mail van J. Schotten aan R. Denessen, d.d. 22 september 2003).

Detail van de achtergevel, voorzien van invlechtingen, 1767.

Achtergevel

De achtergevel is voor wat betreft de opzet en indeling zeer sterk verwant aan de voorgevel. Ook deze gevel heeft de vorm van een puntgevel met schouders en top, geheel opgetrokken in handvormbaksteen (afbeelding 8). In de hoeken van deze gevel zijn hoekverbanden met klezootjes herkenbaar. De randen van de geveltop zijn voorzien van invlechtingen. De eenvoudige staafankers behoren bij de oorspronkelijke constructies van balklagen en de kap.

Deze achttiende-eeuwse gevel ging grotendeels schuil achter de aanbouw aan de achterzijde, die uit circa 1830 stamt. Deze aanbouw is grotendeels ingestort, maar de contour ervan valt nog goed af te lezen aan de sporen op de gevel. Ten behoeve van deze aanbouw zijn de twee zoldervensters en het vlieringvenster dichtgemetseld. Dit waren eenvoudige luikopeningen onder segmentboogvormige ontlastingsbogen. Bij enkele vensters zijn de luikduimen nog aanwezig (afbeelding 9 en 10). De deur op het niveau van de zolder stamt uit de negentiende eeuw. De begane grond van de achtergevel was aanvankelijk vrijwel geheel blind. Alleen de achterdeur van de gang op de begane grond behoort tot de oorspronkelijke opzet. Het kozijn bevat een eikenhouten spiegelklampdeur. Aan de oostzijde bevond zich sedert de late achttiende eeuw een uitstek. Dit uitstek was niet rechtstreeks toegankelijk vanuit het hoofdgebouw, aangezien er sprake was van een aanzienlijk niveauverschil; het achterhuis was namelijk onderkelderd. De huidige deur vanuit de achterkamer ter rechterzijde van de gang is pas in de negentiende eeuw aangebracht, nadat de kelder van het uitstek was weggebroken.

Rechterzijgevel (oostgevel)

Deze gevel is slechts zichtbaar in de smalle drup tussen de panden Hoekstraat 6/8 en Hoekstraat 4 (afbeelding 11 en 12). Dit is een éénlaagse langsgewelf onder een overstek van het zadeldak. De gevel is opgetrokken uit handvormsteen in kruisverband. In de hoeken van de gevel zijn hoekverbanden met klezootjes herkenbaar. Het voorste deel van de gevel gaat schuil achter een kleine aanbouw onder een lessenaardak (circa 1830). In

eerste instantie bevatte deze aanbouw waarschijnlijk een plee, nu een keukentje. De gevel bevat drie eikenhouten tweelichtvensters, aanvankelijk voorzien van overhoeks geplaatste vierkante diefijzers. Sinds de verwijdering hiervan zijn alleen in de boven- en onderdorpels overhoekse, vierkante gaten zichtbaar. De huidige invulling met glas en ijzeren roosters is van recente datum (twintigste eeuw). De opleggingen van de moerbalken in deze gevel tekenen zich af door middel van de smeedijzeren staafankers. Opvallend zijn de kleine, rechthoekige sparingen in de muur ter plaatse van de ankers, die niet alleen functioneren als sparing ten behoeve van de ankerstaven maar tevens als ventilatieopening voor de balkkoppen.

Begane grond

De begane grond heeft een 'klassieke' achttiende-eeuwse indeling, bestaande uit een middengang in de lengte van het huis met aan weerszijden kamers (afbeelding 13 en 14). Aan de rechterzijde bevonden zich vanouds drie kamers van ongeveer gelijke grootte. In de middelste kamer is een ruimte afgescheiden ten behoeve van de zoldertrap. Aan de linkerzijde bevond zich naar alle waarschijnlijkheid een grote langgerekte kamer, mogelijk een brouw- of herbergzaal (zie ook pagina 25). Deze kamer is in een later stadium onderverdeeld. De gehele begane grond heeft een zoldering van eikenhouten moer- en kinderbinten, behorend bij de oorspronkelijke opzet (1767). Deze balken zijn opgelegd in de zijgevels en de muren van de gang. Ter plaatse van de oorspronkelijke dwarswanden rechts van de gang zijn geen moerbalken maar slechts muurplaten toegepast, die vanwege de opleggingen op het muurwerk veel minder zwaar gedimensioneerd hoefde te worden. In eerste instantie was deze balklaag uitgevoerd in schoon werk, zoals nog zichtbaar is in de rechtervoorkamer. Vermoedelijk bij de verbouwing omstreeks 1830 heeft men gekozen voor de huidige afwerking van stucwerk. Alleen in de gang behoort de gestucte afwerking vermoedelijk wel tot de achttiende-eeuwse opzet. Omstreeks 1900 heeft een grondige verbouwing plaatsgevonden, waarbij de zaal in de linkerbeuk van het huis heringedeeld is tot drie kamers

(en een gangetje). Het vermoeden bestaat dat de linkerbeuk eertijds een grote ongedeelde ruimte was, maar gelet op de afwijkende maatvoering van het achterste balkvak moet niet geheel worden uitgesloten dat het achterste deel van de zaal als een aparte ruimte of zijkamertje was uitgevoerd. Mogelijk stond onder de achterste moerbalk een houten wand.

De indeling van de begane grond wordt in belangrijke mate bepaald door de middengang, die zowel aan de voor- als de achterzijde een originele toegang bezit. Vanuit deze gang wordt het merendeel van de aangrenzende ruimten ontsloten. De zoldering bestaat uit moer- en kinderbalken, die geheel zijn omstuct. Op de onderlinge aansluitingen van de balken bevinden zich afgeronde hoeken. Opmerkelijk verder zijn de verschillen in maatvoering van de moerbalken en de afwisselende indeling per balkvak (afbeelding 15 en 16). In het voorste drie velden bevindt zich slechts één kinderbalk. Het vierde balkvak is verdeeld in vier velden, elk voorzien van troggewelfjes. Het achterste veld kent weer een tweedeling. Vooralsnog is het onduidelijk wat de achtergronden van dit opmerkelijke patroon is. Het lijkt waarschijnlijk dat deze gestucte afwerking uit de bouwtijd stamt (1767). Het is namelijk niet goed voorstelbaar dat men in een smalle gang zou kiezen voor een afwerking als 'schoon werk', zoals wel het geval was in de flankerende kamers. In het voorste deel van de gang liggen op de vloer grijze hardstenen plavuizen (late achttiende eeuw of vroege negentiende eeuw) en in het achterste deel overhoeks geplaatste dubbel hardgebakken tegels (circa 1900). De wanden zijn voorzien van pleisterwerk, waarbij het onderste deel als een lambrisering is uitgevoerd. Deze lambrisering wordt afgesloten door een buiklijst (circa 1900). De doorgang in de achtergevel leidt naar de achterbouw (circa 1830). Het kozijn en de bijbehorende eikenhouten spiegelklampdeur stammen uit de achttiende eeuw (1767) en moeten dus oorspronkelijk hebben gefunctioneerd als achterdeur. Aan de rechterzijde bevinden zich drie doorgangen met deuren van verschillende vorm en datering, respectievelijk naar de voorkamer, de trap en de achterkamer. Deze deuren worden per kamer beschreven. Vermoedelijk

bevond zich ook nog een doorgang naar de middelste kamer, maar deze is naderhand dichtgezet. Op zoek naar de positie van deze doorgang, bleek de muur op die plaats te zijn vernieuwd in machinale baksteen (vermoedelijk omstreeks 1900). Aan de linkerkant bevinden zich slechts twee doorgangen. De voorste doorgang stamt waarschijnlijk uit de negentiende eeuw, evenals het deurkozijn. De achterste doorgang kan wel origineel zijn, aangezien het kozijn nog uit de achttiende eeuw stamt. Mogelijk was de toegang van een zijkamer in de zaal. De zaal zelf was toegankelijk via een deur, die ongeveer midden in de linkerwand van de gang was gesitueerd. Deze deur is dichtgemetseld, nadat iets verder naar voren een nieuwe deur was gemaakt. Ook deze deur is op zijn beurt weer dichtgezet toen de dwarsmuur tussen de voor- en middenkamer tot stand is gekomen (circa 1900). Deze muur sluit ongeveer midden tegen de laatstgenoemde (dichtgezette) doorgang aan.

De rechtervoorkamer behoort tot de oorspronkelijke opzet van het huis (1767). De balklaag van twee balkvakken of traveeën bestaat uit een geprofileerde eikenhouten moerbalk en (ongeprofileerde) eikenhouten kinderbinten (afbeelding 17). De kinderbinten zijn aan de voorzijde in het muurwerk van de voorgevel opgelegd, aan de achterzijde vermoedelijk op een muurplaat op de tussenmuur (tussen de rechtervoorkamer en de middenkamer). De vloerdelen zijn uitgevoerd in grenenhout. Gelet op de eenvoudige kwartronde profilering van de moerbalk hebben we hier met de oorspronkelijke, achttiende-eeuwse situatie te maken. In het tweede vak van de balklaag bevindt zich een raveling voor de schouw, bestaande uit zwaarder uitgevoerde kinderbalken en een raveelbalk. Deze schouw bestaat uit een 'hangboezem' op gemetselde pilasters. De hangboezem rust op twee uitkragende houten balken en een houten schouwbalk, die zowel is opgehangen aan de balklaag (door middel van houten latten) als wordt ondersteund door twee boezemijzers (afbeelding 18). De schouwbalk is afgetimmerd met een geprofileerde houten lijst (architraaf, fries en kroonlijst), waarvan de kroonlijst is voorzien van bordenranden (afbeelding 19). Aan de achterzijde is de schouwbalk voorzien van

afschuiningen in de vorm van 'biljoenen met kapelletjes'. Links naast de schouw bevindt zich een smalle kast met twee opgeklampte deurtjes, afgehangen aan de oorspronkelijke, versierde scharnieren. Het onderste deel van de kast is verwijderd (afbeelding 20). Op grond van de detaillering kan geconcludeerd worden dat zowel de schouw als de kastjes uit de bouwtijd van het huis stammen, 1767. Op de vloer liggen hardstenen plavuizen, die uit de achttiende eeuw of vroege negentiende eeuw stammen. Deze kamer verkreeg licht via een eikenhouten tweelichtvenster in de rechterzijgevel van het hoofdgebouw. De doorgang naar de gang bevat een achttiende-eeuws kozijn, zonder een deur. Aan de zijde van de gang heeft het kozijn een architraaflijst, die getuige de profilering behoort bij een modernisering in het derde kwart van de negentiende eeuw. In eerste instantie bezat deze kamer géén venster in de voorgevel. In de late achttiende eeuw werd het voorhuis toegevoegd, ontsloten via een (nieuw aangebrachte) doorgang in de voormalige voorgevel. Deze doorgang bevat een laat achttiende-eeuws kozijn met een spiegelklampdeur. In het kozijn zijn twee duimen aangebracht, die de dragers zijn voor de langgerekte duimgehengen op de deur (XVIIIId). De doorgang naar de middelste kamer behoort bij de oorspronkelijke opzet van de indeling. Het kozijn stamt nog uit de achttiende eeuw, de eenvoudige spiegelklampdeur uit de negentiende eeuw. In elk geval moet de deur ouder zijn dan 1876, getuige de inscripties uit dat jaar en 1880. Verder zijn op deze deur enkele plakaten van de tabaksfabrikant Joachim Beurskens geplakt, waaronder een prijscourant (afbeelding 21).

Vanuit deze rechtervoorkamer is ook een aanbouw tegen de oostgevel bereikbaar, staande in de hoek tussen het voorhuis en het hoofdgebouw. Deze kleine ruimte was vermoedelijk in oorsprong in gebruik als plee. Omstreeks 1940 heeft een herbestemming plaatsgevonden tot een keukentje, waarvoor de wanden zijn betegeld en een granito wasbak is geplaatst.

Deze aanbouw is toegankelijk via een segmentboogvormige doorgang, die momenteel wordt afgedekt door een opgetimmerde rechthoekige kozijnlijst, die het kader vormt voor een zeer sobere opgeklampte deur (afbeelding 22).

De middelste kamer aan de rechterzijde behoort eveneens tot de oorspronkelijke opzet van het huis (1767). De balklaag bestaat uit twee vakken: één moerbalk en kinderbinten. De kinderbinten zijn aan de voor- en achterzijde opgelegd op de muurplaten van de oorspronkelijke tussenmuren. Ter plaatse van de trap bevindt zich een raveling, die gezien de uitvoering tot de oorspronkelijke opzet behoort. Omstreeks 1830 is de balklaag voorzien van een gestucte afwerking (afbeelding 23). Bij het onderzoek kon worden vastgesteld dat de moerbalk kwartronde profileringen bezit, hetgeen doet vermoeden dat ook deze balklaag eertijds als schoon werk in het zicht was. Ook hier was geen spoor van beschildering zichtbaar. Het oostelijke deel van de balklaag is vernieuwd, vermoedelijk na een brand (wellicht 1944/45). Immers, op de zolder zijn juist op die plaats verkoolde daksporen te zien. Ook het vernieuwde deel heeft een afwerking met stucwerk gekregen. Deze middenkamer is momenteel slechts toegankelijk vanuit de rechtersvoorkamer.

In de achttiende eeuw was deze kamer ongetwijfeld rechtstreeks toegankelijk vanaf de gang. Sporen van een deur in de gangmuur zijn vooralsnog niet gevonden, aangezien een groot deel van de gangmuur op deze plaats in machinale baksteen vernieuwd is (mogelijk circa 1900). Daarnaast was er nog een verbinding met de achterkamer; deze dichtgezette doorgang is zichtbaar in de achterkamer. Pas bij verdergaand onderzoek kan worden aangegeven of deze deur tot de oorspronkelijke opzet behoort. In de rechterzijgevel bevindt zich een eikenhouten tweelichtvenster, waarvan de ramen vervangen zijn door vast glas. De oorspronkelijke diefijzers zijn gesloopt.

Zicht vanuit de kamer in het voorhuis naar de rechtersvoorkamer in het hoofdgebouw.
Op de achtergrond is de schouw uit 1767 zichtbaar.

De zoldertrap behoort tot de oorspronkelijke opzet van het huis, zo kan worden opgemaakt uit de raveling in de balklaag van de middenkamer en de detaillering van de trap zelf (afbeelding 24). Er is sprake van een relatief brede eikenhouten steektrap, die geheel is omtimmerd. In de middenkamer manifesteert het trappenhuis zich als een houten omkasting (afbeelding 25). Hiervan is de beschrijving van recente datum. Opmerkelijk is het deurkozijn dat toegang geeft tot deze trap. Dit is een hergebruikt kozijn van een kruisvenster, hetgeen in de stijlen nog valt te herkennen aan de dichtgezette aansluitingen ten behoeve van een middenkalf (afbeelding 26 en 27). Daaronder is een luikspinning zichtbaar, daarboven een glasspining. De herkomst van dit zeventiende of vroeg achttiende-eeuwse kruiskozijn is onduidelijk.

De achterkamer aan de rechterzijde bestaat slechts één travee of balkvak, waarbij wel opgemerkt dient te worden dat deze travee groter is dan de voorste vier traveeën. Hier is alleen sprake van kinderbinten, respectievelijk aan de voorzijde opgelegd op de muurplaat van de tussenmuur (tussen de achterkamer en de middelste kamer) en aan de achterzijde in de achtergevel van het hoofdgebouw (afbeelding 28). In deze kamer is een kluis of brandvrij magazijn ingebouwd, bestaande uit bakstenen muren van machinale baksteen en ijzeren balken met betonnen troggewelfjes. Vermoedelijk dateert deze kluis uit het begin van de twintigste eeuw. De ruimte is toegankelijk via een ijzeren branddeur. Deze achterkamer is vanuit de gang toegankelijk via een doorgang met een achttiende-eeuws deurkozijn, dat zich kenmerkt door de forse maatvoering en de versiering met 'biljoenen met kapelletjes'. In de tussenmuur (tussen de achterkamer en de middenkamer) is een dichtgemetselde doorgang zichtbaar, zoals reeds is genoemd bij de middenkamer. Het eikenhouten tweelichtvenster in de rechterzijgevel heeft een soortgelijke opzet en detaillering als de beide andere vensters in deze gevel. Ook hier zijn de ramen vervangen door vast glas. De deur naar de aanbouw aan de achterzijde is pas in de negentiende eeuw gemaakt, in elk geval pas nadat het souterrain/opkamer van het uitstek op deze plaats was gesloopt.

Overzicht van de vloer in de gang, bestaande uit overhoeks geplaatste hardsteentegels

Links van de gang bevinden zich drie kamers, een voorkamer (met een smalle gang of entreeportaal ernaast), een middenkamer en een achterkamer. Deze indeling is vermoedelijk pas omstreeks 1900 tot stand gekomen, gelijktijdig met de gedeeltelijke vernieuwing van de linkerzijgevel. Beide dwarswanden staan onder moerbalken.³ In eerste instantie was er sprake van een grote, langgerekte ruimte of zaal, voorzien van een balklaag van moer- en kinderbinten. Opvallend is dat ook hier de achterste travee groter is dan de overige traveeën. Mogelijk markeert deze travee een aparte ruimte in de zaal, een soort zijkamer. Deze zaal was in eerste instantie toegankelijk via een deur midden in de gang, globaal tegenover de deur van de zoldertrap gelegen. Deze deur is op zeker moment dichtgemetseld en vervangen door een nieuwe toegang, iets verder naar voren gelegen. Deze deur op zijn beurt is dichtgemetseld, toen de muur tussen de voor- en middenkamer tot stand kwam (circa 1900).

De linkervoorkamer heeft zijn huidige vorm gekregen omstreeks 1900 door plaatsing van een dwarsmuur onder de tweede moerbalk en de afscheiding van een gang of portaal aan de westzijde. Het plafond bestaat uit moer- en kinderbalken, voorzien van stucwerk. Er zijn twee moerbalken te herkennen, respectievelijk in het midden van de ruimte en boven de tussenmuur (tussen voor- en middenkamer). Ook deze moerbalken zijn voorzien van kwartronde profielen en zullen oorspronkelijk als 'schoon werk' in het zicht geweest zijn. Aan de voorzijde zijn de kinderbinten rechtstreeks in de muur opgelegd. Ter hoogte van de dwarsmuur (tussen deze linkervoorkamer en de naastgelegen middenkamer) is een raveling in het patroon van de kinderbinten zichtbaar, waarvan de oorspronkelijke betekenis onduidelijk is. Mogelijk stond ter plaatse een schouw. In de voorgevel bevindt zich een venster uit circa 1830, dat reeds

is beschreven als onderdeel van de voorgevel. Voor 1830 bevatte de voorgevel geen venster op deze plaats. De voorkamer moet zijn licht dus hebben gekregen via een venster in de linkerzijgevel. De doorgang naar de gang bevat een negentiende-eeuws kozijn, dat aan de gangzijde is voorzien van architraaflijsten uit het derde kwart van de negentiende eeuw. Aan de linkerzijde bevindt zich een smalle gang of entreeportaal, eveneens uit circa 1900. Ook in deze smalle gang valt de moerbalk te herkennen. De kinderbinten zijn afgewerkt met een vlak stucplafond (recht aansluitend op de moerbalk). Vanuit deze gang is de middenkamer toegankelijk. Deze doorgang bevat een eenvoudig kozijn met een klampdeur met kraaldelen uit circa 1900 (afbeelding 29).

De middenkamer heeft zijn huidige vorm vermoedelijk ook omstreeks 1900 gekregen. Zowel de voorste als de achterste tussenwand zijn opgetrokken in machinale baksteen. De achterste wand is omstreeks 1970 opengewerkt met een grote rondboogvormige doorgang, afgezoomd door schoon metselwerk (afbeelding 30). Op die wijze zijn de middelste ruimte en achterraimte samengevoegd.

De middelste ruimte aan de linkerzijde heeft een omstucte balklaag van twee traveeën, ongetwijfeld bestaande uit moer- en kinderbinten. Twee van de moerbalken bevinden zich ter plaatse van de dwarswanden. De kinderbinten zijn vlak afgestuct. De deur in de buitengevel moet jonger zijn dan 1959, aangezien op een foto uit dat jaar nog sprake is van een venster (met een negenruitsraam). Door de afwerking met geluidsisolierend materiaal vallen geen nadere specificaties te geven. De betonnen vloer is van betrekkelijk recente datum.

De achterkamer aan de linkerzijde omvat slechts één travee van de balklaag. Deze travee is breder dan de overige traveeën, zodat betwijfeld kan worden of deze ruimte deel uitmaakte van de zaal. Mogelijk was er sprake van een soort

³ Vergelijk de situatie aan de rechterzijde van de gang. Ter plaatse van de dwarswanden bevinden zich muurplaten of dunne, niet zelfstandig dragende moerbalken op de muren.

zijkamer of bijruimte. Tussen de kinderbinten bevinden zich gestucte troggewelfjes. De ijzeren wapening in het stucwerk doet een betrekkelijk recente datering vermoeden. Het venster is naar alle waarschijnlijkheid jonger dan 1959, maar door de afwerking met geluidsisolatie vallen geen nadere details te geven. De doorgang naar de gang bevat een achttiende-eeuws deurkozijn met een grenenhouten spiegelklampdeur uit de vroege twintigste eeuw.

Vooroorlogs huisnummer van het hoofgebouw, links naast de hoofdingang.

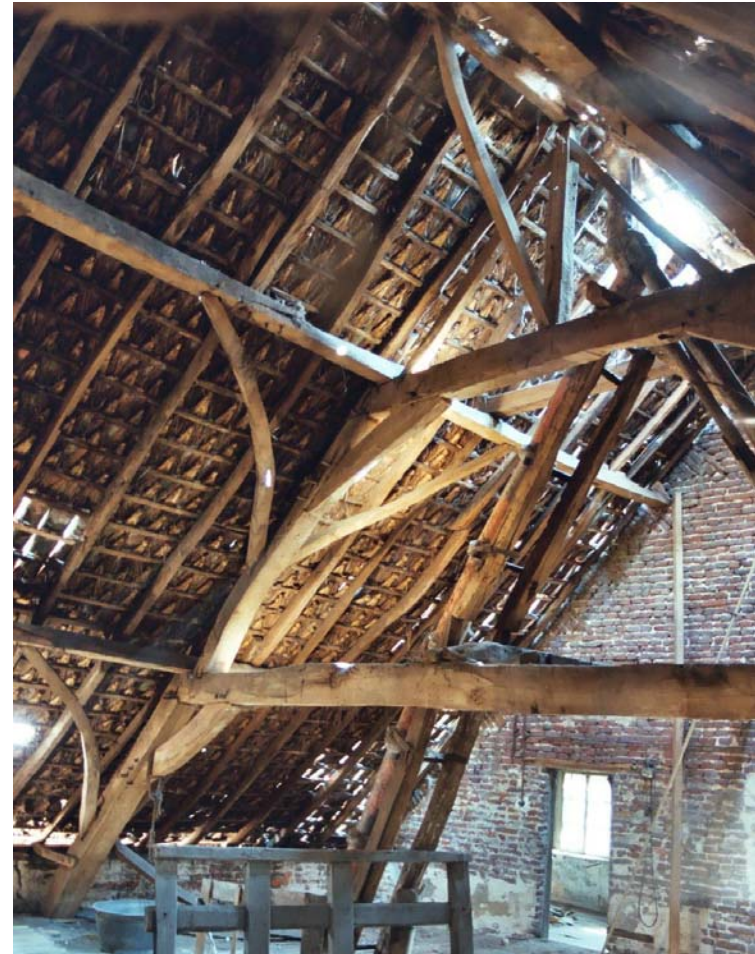
kap: zolder en vliering

De kapconstructie bestaat uit twee forse eikenhouten spanten, elk opgebouwd uit een zoldergebint, een vlieringgebint en een nokgebint. Op deze gebinten liggen (eikenhouten) wurmten of flieringen en een (deels eikenhouten en deels naaldhouten) nokbalk, die gezamenlijk met de (eikenhouten) muurplaten op de zijgevels de dragers vormen voor de sporen (afbeelding 301. Zowel de zoldergebinten als de vlieringgebinten bestaan uit eikenhouten krommers, dekbalken en korbeels (afbeelding 32). Opvallend zijn de gebogen windschoren, eveneens van eikenhout. De nokgebinten bestaan uit afgeschoorde nokstijlen (afbeelding 33). Ook de windschoren van de nokstijlen hebben een enigszins gebogen vorm. Alle onderlinge verbindingen zijn uitgevoerd als pengatverbindingen, met uitzondering van de aansluiting van de onderzijde van de windschoren op de spantbenen. De laatstgenoemde aansluitingen zijn gespijkerd. De spanten zijn voorzien van telmerken, waarbij voor de zolder- en vlieringgebinten verschillende merken zijn gebruikt (afbeelding 34). Vermoedelijk zijn vrijwel alle (naaldhouten) sporen vernieuwd in de negentiende eeuw. Slechts enkele sporen met een sterk slingerend beloop kunnen nog uit de achttiende eeuw stammen. Dit geldt ook voor de hergebruikte eikenhouten sporen met zichtbare kepen ten behoeve van een aansluiting op wurmten of flieringen. Aan de onderzijde zijn de sporen voorzien van aanlopers, waarmee de dakschilden een overstek hebben gekregen. De ruimte onder deze aanlopers en sporen is open, waardoor de kap een goede ventilatie heeft. Op de sporen zijn de panlatten getimmerd, waaraan de oranje Oudhollandse pannen hangen. Tussen de pannen zijn strodokken gelegd, die voor een zekere isolatie zorgen. Deze strodokken moeten zijn vernieuwd na de Tweede Wereldoorlog, aangezien ter plaatse van de inslag van een granaatscherf in het westelijke dakvlak ook strodokken aanwezig zijn. Ongeveer recht tegenover deze inslag in het westelijk dakvlak zijn in het oostelijke dakvlak enige verkoolde sporen zichtbaar. Hier moet brand hebben gewoed. Ook een deel van de vloer moet hier beschadigd zijn geweest, aangezien deze op die plaats is vernieuwd (zie ook: middenkamer ter

rechterzijde van de gang). Oorspronkelijk bezat de gehele kap een vlieringvloer. Daarvan is nog slechts het achterste veld bewaard gebleven, bestaande uit naalddhouten balken en vloerdelen. Opvallend is dat alleen de middelste balk van deze vlieringvloer in eikenhout is uitgevoerd. In het voorste veld is alleen de middelste balk van de vlieringvloer bewaard gebleven, eveneens uitgevoerd in eikenhout. Vermoedelijk is voor eikenhout gekozen, vanwege de koppeling aan een muuranker in de voorgevel (het jaartalanker). De eikenhouten vlieringtrap stamt uit de achttiende eeuw en behoort bij de oorspronkelijk opzet van het huis (afbeelding 35). De huidige locatie is echter niet origineel.

Op de zolder bevinden zich twee ingebouwde kamers, vermoedelijk uit de (late) negentiende eeuw. De wanden van de voorste kamer zijn uitgevoerd in een soort stijl- en regelwerk met houten delen (afbeelding 36 en 37). Het plafond en de wanden zijn afgewerkt met behang uit de jaren dertig van de twintigste eeuw. De achterste kamer was aanvankelijk niet meer dan een klein slaapkamertje in de hoek van de zolder. De wanden hiervan bestonden uit planken, terwijl het dakvlak was voorzien van latten, leem en stucwerk. Later is deze ruimte vergroot tot de breedte van het achterste spantvak. Het rookkanaal van de schouw in de rechtervoorkamer van de begane grond zal in eerste instantie recht door het dak hebben gestoken, zodat de (buitendakse) schoorsteen midden in het rechterdakvlak stond. Naderhand is een schuine draagconstructie of 'schoorsteenstoel' van secundair gebruikt eikenhout, iepenhout en grenenhout gemaakt, waarmee het rookkanaal naar de nok kon worden afgeleid. De schoorsteen stond vanaf dat moment op de nok van het dak. In de punt van het dak is daarvoor een hulpconstructie aangebracht (afbeelding 38). Het gemetselde rookkanaal is in de negentiende eeuw vervangen door de huidige keramiekpijpen (afbeelding 39). Op zeker moment is nog een tweede rookkanaal op deze schoorsteen aangesloten, eveneens rustend op een stoel. De bijbehorende schouw in de linkervoorkamer op de begane grond is verdwenen.

Overzicht van de kapconstructie van het hoofdgebouw, gezien naar de voorgevel.

Overhoeks aanzicht van het voorgebouw: linkerzijgevel en voorgevel.

Beschrijving van het voorgebouw

Bouwmassa

Tegen het oostelijke deel van de voorgevel van het hoofdgebouw staat een veel kleiner, rechthoekig tweelaags gebouw met een zadeldak.

Dakdekking

Het zadeldak wordt gedekt met orangerode Oudhollandse pannen. De beide dakschilden vormen een overstek over de zijgevels, zodat er geen goten hoefden te worden toegepast. Onder deze overstekken is de aansluiting van de kasporen op de eikenhouten muurplaten te zien.

Gevels

De voorgevel is een tweelaags puntgevel met bescheiden schouder en een schoorsteen als geveltop (afbeelding 40). De gevel is voorzien van een gepleisterde afwerking met bijna vierkante schijnblokken. De verdere versiering bestaat uit een plint met een geprofileerde buiklijst, geprofileerde lijsten en vensterbanken rond de vensters en een geprofileerde cordonlijst ter hoogte van de onderdorpels van de vensters van de eerste verdieping. Dit pleisterwerk dateert naar alle waarschijnlijkheid uit het derde kwart van de negentiende eeuw. Daaronder is een afwerking van dun pleisterwerk zichtbaar, vermoedelijk stammend uit circa 1830. Boven de begane grond zijn sierankers zichtbaar, waarvan de decoratie sterk verwant is aan die in het hoofdgebouw (afbeelding 41). De ankers boven de verdieping en in de gevelrand hebben een veel soberder vorm en decoratie. De vensteropeningen op de begane grond stammen in eerste opzet uit de late achttiende eeuw. In 1830 zijn nieuwe vensters geplaatst, waarvan de kozijnen en de vierruits-stolpramen onder het kalf bewaard zijn gebleven (afbeelding 42). Ook de scharnieren van deze stolpramen zijn origineel (afbeelding 43). Het drieruitsraam in het bovenlicht stamt uit circa 1900. Aan de hand van de afgezaagde scharnieren valt nog te zien, dat het bovenlicht van het kozijn oorspronkelijk ook stolpramen bevatte. Dit moeten tweeruits stolpramen zijn geweest. Er was dus in eerste opzet

sprake van zesruitsramen met brede middenroeden, hetgeen karakteristiek is voor de eerste helft van de negentiende eeuw. Hoogstwaarschijnlijk waren deze vensters afsluitbaar door middel van luiken. De vensteropeningen op de verdieping stammen uit 1830, hetgeen ook geldt voor de vensters: kozijnen met zesruitsstolpramen (afbeelding 44). Het zoldervenstertje is dichtgemetseld en door de gepleisterde afwerking niet meer zichtbaar in de gevel.

De linkerzijgevel heeft een soortgelijke afwerking als de voorgevel, namelijk pleisterwerk met schijnblokken. De cordonlijst van de voorgevel is omgezet. Het enige venster op de begane grond heeft geen omlijsting. Het venster stamt eveneens uit circa 1830 en bezat een soortgelijke indeling als de beide vensters op de begane grond van de voorgevel. Ook hier is het bovenlicht omstreeks 1900 vervangen door een drieruitsraam. Dit venster bezat eertijds een luik aan de buitenzijde, waarvan de werveltjes behouden zijn gebleven (afbeelding 45).

De rechterzijgevel is een blinde gevel, opgetrokken in schoon metselwerk. Met enige moeite valt een verschil te zien in het metselwerk van de begane grond en de eerste verdieping, hetgeen mede een aanwijzing vormt voor de verhoging van het gebouw. Het metselwerk op de begane grond is uitgevoerd in een tamelijk regelmatig kruisverband⁴, dit in tegenstelling tot het minder gelijkmatige metselwerk van de verdieping (afbeelding 46)

De achtergevel van het voorgebouw bestaat voor het grootste deel uit de voorgevel van het hoofdgebouw. Deze gevel is in twee fasen verhoogd, in eerste instantie op bescheiden wijze (behorend bij het éénlaags voorhuis met zadeldak, late achttiende eeuw) en later met een forse punt (behorend bij het

tweelaags voorhuis met zadeldak, circa 1830). De gehele verhoging is in schoon metselwerk uitgevoerd, zodat de bouwsporen goed zichtbaar zijn (afbeelding 47 en 48). De geveltop van het éénlaags huis tekent zich af door een steile schuine lijn (oostzijde) en een flauwe lijn met 'brokkelige' invlechtingen (westzijde). In de noordoosthoek zijn hoekverbanden met klezortjes herkenbaar. De verhoging uit circa 1830 heeft hoekverbanden met klezortjes (gevelhoeken) en invlechtingen langs de randen (geveltop).

Begane grond

De begane grond bevat één kamer, die vanouds een woonfunctie moet hebben gehad. Tussen de vensters in de voorgevel moet een schouw hebben gestaan, zoals opgemaakt kan worden uit de raveling in de balklaag. Deze balklaag bestaat uit een moerbalk en kinderbinten, die omstreeks 1830 geheel zijn voorzien van stucwerk (afbeelding 49). Het valt aan te nemen dat ook deze balklaag oorspronkelijk als zichtwerk was uitgevoerd, zoals ook nog op de verdieping het geval is. De kinderbinten zijn rechtstreeks opgelegd in de voorgevel en de achtergevel (de voorgevel van het hoofdgebouw). Op het stucwerk zijn diverse kleurlagen zichtbaar, behorende bij verschillende afwerkingsperioden. Nader onderzoek naar de kleurstelling is wenselijk. In de achterwand (voorgevel van het hoofdgebouw) bevindt zich een kaarsnis, die mogelijk behoorde bij een trap op deze plaats. In de balklaag is namelijk een raveling zichtbaar (afbeelding 50), die waarschijnlijk behoort bij een bescheiden trap (wellicht een zoldertrap uit de eerste bouwphase van het voorgebouw). De kamer is toegankelijk vanuit de voorkamer ter rechterzijde van de gang. Het deurkozijn en de opgeklampte deur stammen waarschijnlijk nog uit de late achttiende eeuw. Ook de scharnieren zijn oorspronkelijk (afbeelding 51).

⁴ Het baksteenformaat bedraagt: 26-27 x 11½-12 x 5½-6½ cm, bij een 10-lagenmaat van 78½ cm. De specie van het voorgebouw is duidelijk lichter van kleur dan de specie van het hoofdgebouw.

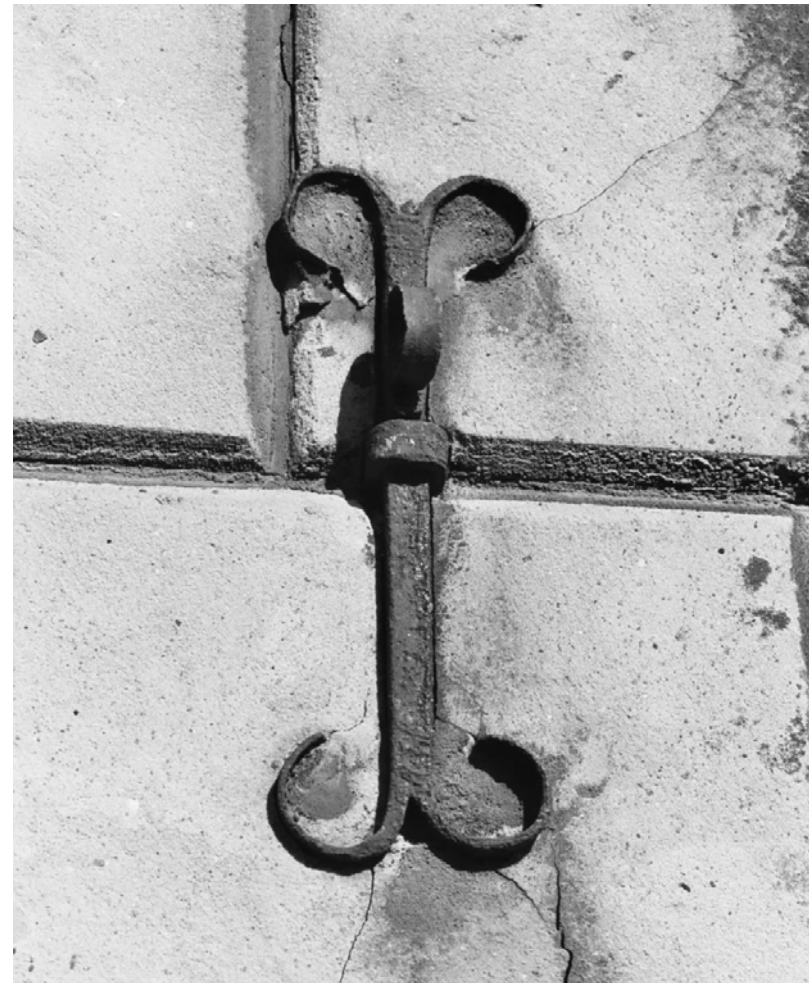

Verdieping

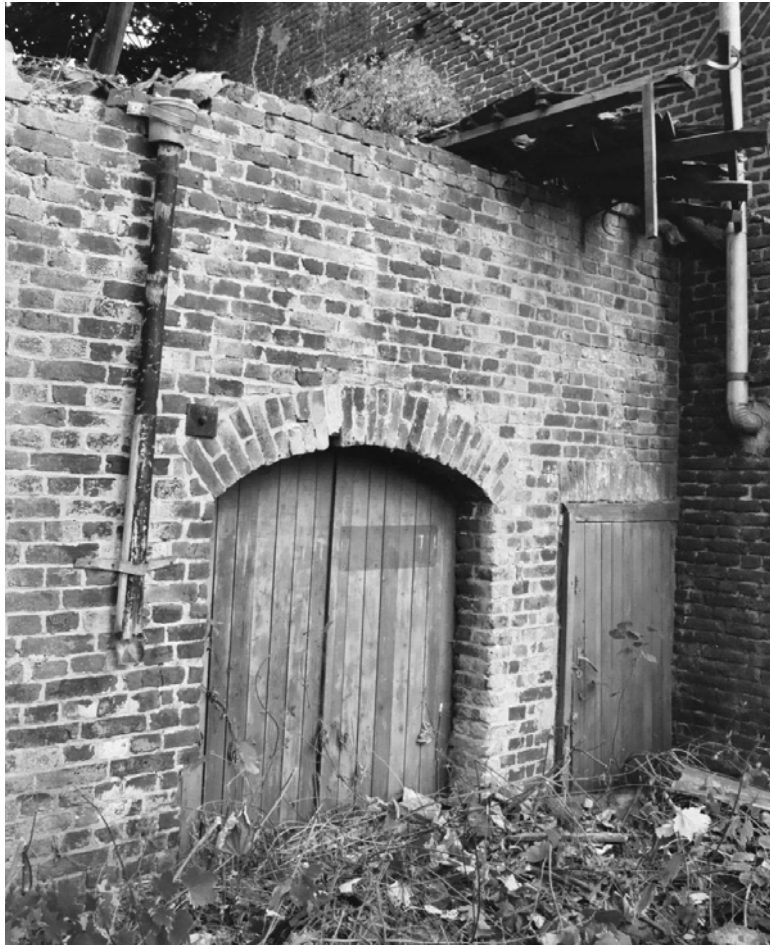
De eerste verdieping uit circa 1830 bevat slechts één kamer, eveneens met een woonfunctie. Tussen de vensters in de voorgevel staat een schouw, die uit circa 1830 moet dateren. Deze schouw bestaat uit een overhoeks afgeschuind rookkanaal met een geprofileerde lijst als mantelplaat. In het voorvlak van het rookkanaal bevindt zich een rookafvoer, zodat het niet moet worden uitgesloten dat deze schouw vanouds bestemd was voor een kachel (afbeelding 52). De wanden zijn voorzien van vlak pleisterwerk. De kamer heeft een ziende balklaag, bestaande uit een moerbalk en kinderbinten. Zowel de moerbalk als de kinderbinten zijn afgewerkt met een profilering (afbeelding 53).

Kap en zolder

De zolder is vanouds slechts bereikbaar via een laddertje, gesitueerd in de zuidoosthoek van de kamer op de eerste verdieping. De kapconstructie bestaat uit een enkel A-gebint met flieringen en een nokbalk, deels uitgevoerd in naaldhout en deels in eikenhout (afbeelding 54). Voor het A-gebint zijn alleen halfhoutsverbindingen met toognagels gebruikt. Per verbinding zijn twee toognagels aanwezig, respectievelijk van de ene zijde en van de andere zijde ingeslagen. Ook voor de sporen is zowel naaldhout als eikenhout gebruikt. Verder valt het grote aantal halve sporen op, hetgeen mogelijk wijst op een herstelling. Enkele sporen zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw vernieuwd, inclusief de panlatten en de pannen. Daarbij zijn geen strodokken meer toegepast, zoals wel elders in de kap zichtbaar zijn. Deze kapconstructie is opmerkelijk traditioneel voor de bouwtijd omstreeks 1830, zeker vergeleken met de gelijktijdig tot stand gekomen achterbouw. Het is daarom niet onmogelijk dat men bij de verhoging van het voorgebouw van één naar twee bouwlagen gebruik heeft gemaakt van de oude kapconstructie (late achttiende eeuw).

Sieranker in de voorgevel van het voorgebouw

Oostelijke langsgevel van de achterbouw. Boven de rechterentree is een gekalkt krukkenkruis zichtbaar.

Beschrijving Achterbouw

Bouwmassa

Tegen de achtergevel van het hoofdgebouw staat een breed éénlaags gebouw met een zadeldak, dat eertijds in functie was als een bedrijfsgebouw.

Gevels

De oostelijke langsgevel is opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband (circa 1830).⁵ In het hoekverband aan de achterzijde zijn klezortjes herkenbaar. Deze hoek is reeds in de negentiende eeuw versterkt met een taps toelopende steunbeer, aangezien de achtergevel losscheurde. De reden voor deze verzakking is niet geheel duidelijk, maar kan te maken hebben met het vroegere beekdal. De gevel was van oorsprong nagenoeg blind, afgezien van de voorste deur en misschien de segmentboogvormige poort (afbeelding 55). De voorste deur in de gevel moet origineel zijn, zo valt op te maken uit hoekverband van de linker neg, waarin klezortjes herkenbaar zijn (afbeelding 56). Het kozijn en de deur zijn na de Tweede Wereldoorlog vernieuwd. Boven deze deur is nog vagelijk een gekalkt krukkenkruis op een driehoekige basis zichtbaar: een symbool van de calvarieberg. Dit kruis wordt geïnterpreteerd als een afweerteken (afbeelding 57). De naastgelegen segmentboogvormige poortdeur lijkt van secundaire oorsprong, gezien de zeer rommelige hoekverbanden in de neggen. De eenvoudige opgeklampte deuren stammen uit de twintigste eeuw. Hierbij moet opgemerkt worden dat het vroeg negentiende-eeuwse maaiveld aanzienlijk lager lag en deur en poortdeur toen een 'normale' hoogte hadden. Secundair is een venster toegevoegd; de verhakte neggen hiervan zijn afgewerkt met cementpleisterwerk. Zeker is dat het venster reeds voor 1956 aanwezig was, zo valt op te maken uit een foto uit dat jaar (afbeelding 58). Nadere gegevens over het raam ontbreken vanwege de betimmering met verticale houten delen.

⁵ Het baksteenformaat bedraagt: 24½-27½ x 12-13 x 6-7 cm, bij een 10-lagenmaat van 76½-77 cm.

De achtergevel was een puntgevel met invlechtingen langs de randen (circa 1830). De gevel is geheel uitgevoerd in schoon metselwerk van baksteen. In de beide hoeken van de gevel zijn klezortjes in de hoekverbanden zichtbaar. Recentelijk is de geveltop naar binnen gevallen, zodat alleen de begane grond van deze gevel nog valt te beschrijven. De begane grond bevat slechts een breed venster en een deur (afbeelding 59). Het venster dateert in zijn huidige vorm uit de (eerste helft van de) twintigste eeuw. In de linkernege zijn sporen van hakwerk en aanhelingen zichtbaar. Ook de latei en het bovengelige metselwerk (in halfsteensverband) zijn vernieuwd. De rechternege daarentegen lijkt (grotendeels) origineel, hetgeen doet vermoeden dat het venster is verbreed. De deur is nieuw toegevoegd in de tweede helft van de negentiende eeuw, tegelijk met de dichtzetting van een oudere deur in het midden van de gevel. Van deze oudere deur is alleen nog een rollaag herkenbaar. Links naast de laat negentiende-eeuwse deur bevindt zich nog een lage doorgang, die eveneens is dichtgemetseld.

De oostelijke zijgevel is in twee fasen tot stand gekomen: het voorste deel in de late achttiende eeuw en het achterste deel omstreeks 1830 (afbeelding 60 en 61). Het voorste deel van deze gevel behoort bij het eerdere uitstek op deze plaats. De gevel is opgetrokken in schoon metselwerk, dat zich kenmerkt door de vele koppen en het rommelige verband. Klaarblijkelijk is er sprake van hergebruikte steen. De herkomst van deze steen is niet duidelijk. De plaats van de oorspronkelijke achtergevel van het uitstek valt nog te herkennen aan het hoekverband met klezortjes. Aanvankelijk was het uitstek onderverdeeld in een souterrain en een bel-etage. Aanwijzingen hiervoor zijn de drie segmentboogvormige kelderlichten in de plint. De segmentboog van het voorste kelderlicht doorsnijdt het hoekverband van het hoofdgebouw, hetgeen een duidelijke aanwijzing is voor een jongere datering van het uitstek dan het hoofdgebouw. De kelderlichten zijn dichtgezet na wijziging van het souterrain/opkamer tot een begane grond (circa 1830). Het middelste kelderlicht werd echter als een ventilatieopening gehandhaafd. Juist hier wortelt een van de

grote bomen op het terrein, waarvan het wortelstelsel de muur doet ontzetten. Het voorste venster op de begane grond heeft een laat negentiende-eeuws karakter: het bovenlicht is uitgevoerd als een valraam met een drievuurt verdeling. Het naastgelegen hooggeplaatste venstertje met de eikenhouten latei behoort mogelijk nog bij de voormalige opkamer, maar is in een latere fase aangepast. Het achterste venster is geheel dichtgeplankt, zodat nadere gegevens ontbreken. Het achterste deel van de gevel is onderdeel van de aanbouw uit circa 1830. Door de diverse houten hokken tegen deze gevel vallen de beide vensters moeilijk te dateren. Duidelijk is dat het voorste venster niet tot de oorspronkelijke opzet behoort, gezien het hakwerk in de rechternege en het vernieuwde metselwerk boven de (dunne) latei. Er lijkt sprake te zijn van een (gewijzigd) negenruitsraam, waarvan het bovenste deel wellicht was uitgevoerd als een valraam.

Begane grond

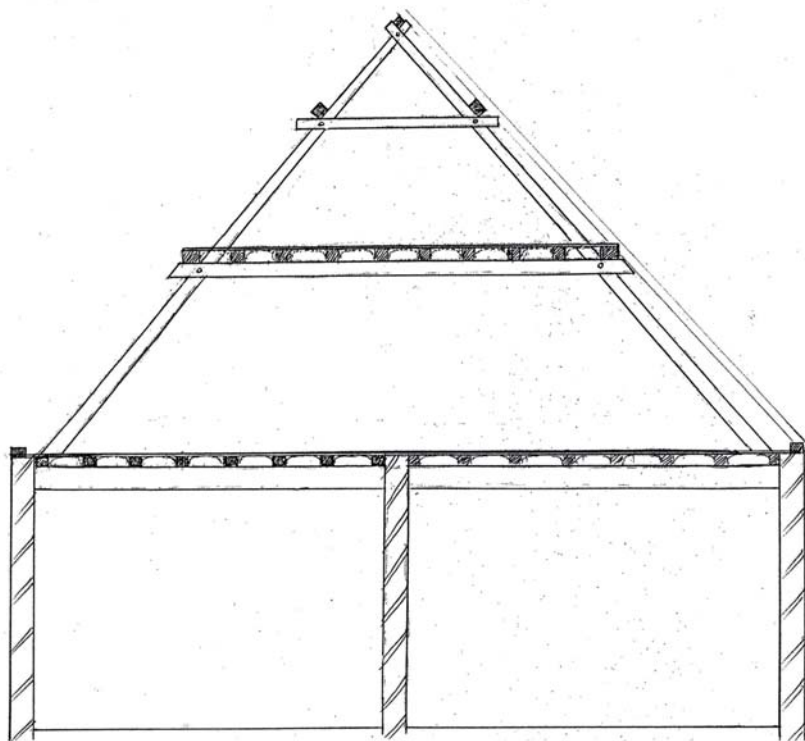
De begane grond van de achterbouw wordt in de lengte in tweeën gedeeld door middel van een 'middenmuur' en heeft dus een tweebeukige opzet. Het voorste deel van de oostelijke zijbeuk is het laat achttiende-eeuwse uitstek. Beide langsgevels van het laat achttiende-eeuwse uitstek zijn geheel bewaard gebleven. De oostelijke langsgevel maakt deel uit van de oostgevel van de achterbouw (zie hierboven), de westelijke langsgevel van de middenmuur in de achterbouw. Deze gevel was opgetrokken in schoon metselwerk van tamelijk ongelijkmatige steen met veel afgeronde en brokkelige kanten. De grote hoeveelheid koppen doet ook hier hergebruik van oudere steen vermoeden. Met behulp van de rood bijgekeurde voegspecie zijn de ronde en brokkelige kanten van de steen afgesmeerd, waarmee het gevelvlak een gladder en meer regelmatig oppervlak heeft gekregen. De voegen zijn aangezet met dagstrepen (afbeelding 62). Na de uitbreiding van dit uitstek tot de huidige aanbouw (circa 1830) kreeg deze gevel een gepleisterde afwerking als binnenwand. Onder deze pleisterlaag is dit originele voegwerk zeer goed geconserveerd. De hoek van deze gevel met de oorspronkelijke achtergevel van het uitstek valt te

herkennen aan het hoekverband met klezoortjes. Het voormalige uitstek bezat een souterrain, zoals ook reeds aangeven bij de beschrijving van de oostelijke langsgewel van de aanbouw. De omvang van dit souterrain valt te herleiden aan de bouwsporen in het muurwerk. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het oorspronkelijke uitstek was onderkelderd. Daarboven bevond zich een opkamer of bel-etage, die toegankelijk was via de hooggeplaatste deur in de voormalige westgevel van het uitstek (de huidige middenmuur van de aanbouw). Deze hooggeplaatste deur is enigszins terugliggend dichtgezet (afbeelding 63). De toegang naar het souterrain moet daarnaast hebben gelegen, net naast de achtergevel van het hoofdgebouw. Deze toegang is naderhand naar boven toe verlengd, waardoor deze (na sloop van de kelder en opkamer) ging functioneren als een entree van de begane grond. Verder moet zich in deze gevel nog een venster hebben bevonden, zo valt op te maken uit enkele bouwsporen.

De zoldering van de kelder/souterrain bestond uit moer- en kinderbalken, zoals nog opgemaakt kan worden uit de bewaard gebleven moerbalk in de dwarsmuur (afbeelding 64). Op kelderniveau behoort deze muur tot de oorspronkelijke opzet (late achttiende eeuw); de kelder was door middel van deze muur in twee ongeveer vierkante ruimten verdeeld. Het bovenste deel van deze dwarsmuur stamt uit de negentiende eeuw. Deze jongere datering valt duidelijk te herleiden uit de koude aansluitingen van de muur op de beide langsgewels (van het voormalige uitstek) en de toepassing van een stroomlaag als aansluiting op de bovengelegen moerbalk. De opkamer of bel-etage bezat ook vanouds een balklaag van moer- en kinderbinten. Hiervan is alleen het zuidelijk vak (na de instorting min of meer) behouden gebleven. Deze balklaag was betimmerd met wilgentenen, afgesmeerd met leem en voorzien van stucwerk. Nagenoeg zeker was er sprake van troggewelfjes tussen de kinderbinten. Het verlaagde plafond van latjes met stucwerk daaronder stamt uit (de tweede helft van) de negentiende eeuw. Het noordelijke vak is in de negentiende eeuw vervangen door een enkelvoudige balklaag.

Doorsnede met spant achterhuis (reconstructie)

De rest van de achterbouw stamt uit circa 1830. Zoals reeds genoemd, maakte de tweebeukige opzet het mogelijk om de langsgevels en een deel van de balklaag van het laat achttiende-eeuwse uitstek te behouden. Wel werden souterrain en bel-etage door aanpassing van de vloerniveaus gewijzigd in een begane grond. De originele tussenwand in de kelder werd verhoogd tot een dwarsmuur tussen een voorruimte (voorzijde) en een grote werkplaats (achterzijde). De balklaag in de oostelijke beuk heeft een tamelijk divers karakter. Ondanks de instorting is nog wel duidelijk dat de oorspronkelijke opzet bestond uit moer- en kinderbalken van gekantrecht, grof naaldhout. De afwerking bestond uit een leemlaag met stucwerk, vermoedelijk in de vorm van 'gespelderde plafonds' (circa 1830). Gedeelten van de zoldering zijn vervangen door enkelvoudige balklagen. Ook hier is stucwerk op leem zichtbaar. De westelijke beuk is onderverdeeld in een grote werkplaats en smalle gang. Deze gang functioneert als een achteruitgang voor zowel het hoofdgebouw als de werkplaats. De balklaag bestaat uit gekantrechte naaldhouten moer- en kinderbalken (circa 1830), afgewerkt met leem (op wilgentenen) en stucwerk. De aangetroffen restanten wijzen op 'gespelderde plafonds'. De interieurafwerking was zeer eenvoudig en sober. De binnenwanden zijn voorzien van pleisterwerk. Een trap leidt naar de zolder.

Zolder en kapconstructie

Aan de hand van oudere foto's en het aanwezige wrakhout van de kap valt de constructie nog slechts in grote lijnen te beschrijven. De kap werd gedragen door drie of vier driehoeksspananten met dubbele koppelbalken, uitgevoerd in grof bewerkt naaldhout. Hierop lagen flieringen (ter hoogte van de onderste koppelbalk), gordingen (ter hoogte van de bovenste koppelbalk) en een overhoekse nokbalk (afbeelding 65 tot en met 68).

Hoekstraat met Kranenbreukershuis in 1956 (Gemeentearchief Venlo)

Hoofdstuk 5

Waardestelling

Het pand is geregistreerd als Rijksmonument nummer 34979 onder de beschrijving *'Huis met zadeldak tussen topgevels met vlechtingen, in de voorgevel een anker met het jaartal 1767. Vooruitspringend gedeelte met verdieping'*. Deze bescherming betreft het exterieur en interieur van het gehele pand, inclusief alle aanbouwen. Dientengevolge heeft een 'interne waardestelling' plaatsgevonden, waarbij het gebouw en de samenstellende onderdelen zijn geclassificeerd in drie categorieën:⁶

Categorie 1: 'hoge monumentale waarden' (behoud noodzakelijk)

Categorie 2: 'positieve monumentale waarden' (behoud wenselijk)

Categorie 3: 'indifferente monumentale waarden' (aangepaste vervanging mogelijk).

Het complex is in zijn huidige vorm voornamelijk tot stand gekomen in een drietal bouwfases uit de tweede helft van de achttiende eeuw en de eerste helft van de negentiende eeuw. Deze bouwfases zijn bepalend voor de bouwmassa, constructie, indeling en interieurafwerking. Bijzonder is de compleetheid van de constructie van met name het hoofd- en voorgebouw, bestaande uit dragende bakstenen muren, eikenhouten moer- en kinderbinten en eikenhouten kapconstructies. De achterbouw had een soortgelijke opzet, waarbij echter moer- en kinderbinten en kapconstructie van grof naaldhout zijn toegepast. Dit deel van het gebouw had een minder representatief, meer bedrijfsmatig karakter. Uit de tweede helft van de achttiende eeuw en eerste

⁶ *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek*, een gezamenlijke publicatie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Rijksgebouwendienst, Stichting Bouwhistorie Nederland en Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (opgesteld door Van der Hoeve & Kamphuis vof, Den Haag 25 april 2000).

helft van de negentiende eeuw stammen ook nog veel interieuronderdelen, waaronder het merendeel van de stucplafonds, deurkozijnen, deurkozijnen en deuren, vensters en ramen, trappen, schouwen en vloerafwerkingen. Sedertdien hebben nog enkele modernisering en aanpassingen plaatsgevonden. Daarbij is met name de ruimte-indeling aan de linkerzijde van de gang veranderd; de zaal is verdeeld in kleinere ruimten.

Bij de waardestelling vormt de vrijwel gave hoofdopzet uit de tweede helft van de achttiende eeuw en eerste helft van de negentiende eeuw het uitgangspunt. Latere toevoegingen worden beoordeeld op hun samenhang hiermee en de intrinsieke, eigen waarden. Recent is de achterbouw ingestort, waarbij de vloerconstructies en kap verloren zijn gegaan. Hiervan worden alleen de oorspronkelijke opzet en bouwmassa beoordeeld

Algemeen Context

Het Kranenbreukershuis ligt in het hart van de historische dorpskern van Tegelen. De oude kern, met als stedenbouwkundige hoofddraggers de wegenstructuur en de droge bedding van de Engerbeek, verdient het stempel 'hoogwaardig cultuurgoed'. Niet alleen gaat de nog bestaande opzet één op één terug op het laatmiddeleeuwse occupatiepatroon, maar getuigen ook afzonderlijke elementen van de diverse ontwikkelingsfasen. Behalve de aanwezige historische panden benadrukken solitaire bomen, haagstructuren en open erven het organisch gegroeide karakter van het behouden, kleinschalige dorpsbeeld.

De historische kern van Tegelen laat een doorlopende reeks bedrijfsgebouwen zien die ieder een bepaalde industriële ontwikkeling markeren. Vanaf de late achttiende eeuw is er een tendens waar te nemen, waarbij kleinschalige ambachtelijke werkplaatsen (brouwerijen, pottenbakkerswerkplaatsen)

uitgroeien tot typologisch verbijzonderde nijverheidsgebouwen (negentiende-eeuwse smidsen, stijfselfabriek, ijzergieterij). Het Kranenbreukershuis vormt in deze reeks een belangrijk element (categorie 1).

Bouwmassa

De bouwmassa van het Kranenbreukershuis heeft hoge monumentwaarden (categorie 1). Het complex is opgebouwd uit drie eenduidige bouwmassa's, elk herkenbaar als een zelfstandig onderdeel. Deze driedeling correspondeert ook met de oorspronkelijke functionele opzet. Het achtergebouw is ingestort. De contour van dit gebouw (één bouwlaag met een zadeldak, waarvan de helling nog afleesbaar is op de achtergevel van het hoofdgebouw) heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), vanwege de aanvankelijke samenhang met het hoofdgebouw.

Cultuurhistorische aspecten

Het Kranenbreukershuis is zowel wat betreft het exterieur als het interieur in uitzonderlijk hoge mate gaaf bewaard gebleven en is van groot belang voor de sociaal-economische geschiedenis van Tegelen en de regio (categorie 1). Het beschikt over cultuurhistorische ensemblewaarden, in samenhang met de overige bewaard gebleven woonhuizen en nijverheidsgebouwen in oud-Tegelen, op een specifieke locatie nabij de voormalige Engerbeek en de historische doorgaande weg Venlo-Roermond. Bovendien beschikt het pand over een redelijk tot grote architectuurhistorische, bouwtechnische en lokaaltypologische zeldzaamheidswaarde. Zeer aansprekend voorbeeld van achttiende-eeuwse burgerarchitectuur op het platteland.

Hoofdgebouw

Exterieur: gevels

De gevels van het hoofdgebouw hebben hoge monumentwaarden (categorie 1), zowel vanwege de hoofdvorm, materialisatie (baksteen, deels met kalkafwerking), indeling, vensters (waaronder luikopeningen, vensters met

stolpramen uit circa 1830 en tweelichtvensters in de rechterzijgevel), deuren (voor- en achtergevel) en de sierankers. Uitzondering hierop is de linkerzijgevel die met een afwijkende steen en gewijzigde indeling is vernieuwd: dit deel van de gevel heeft positieve monumentwaarden (categorie 2), aangezien het gevelvlak wel van belang is maar niet de materialisatie en de indeling.

Constructie

In het voorgebouw en het hoofdgebouw heeft de totale constructie van dragende muren (gevels, gangmuren en dwarsmuren), samengestelde balklagen en kap hoge monumentwaarden (categorie 1). De achttiende-eeuwse samengestelde balklagen (inclusief vloerdelen) en kapconstructie zijn nagenoeg ongewijzigd en gaaf bewaard gebleven. Alleen in de achterkamer ter rechterzijde van de gang is de balklaag beschadigd, zodat hier slechts sprake is van positieve en indifferente monumentwaarden (categorie 2 en 3). Als bijzonderheid moet nog vermeld worden dat het gebruik van samengestelde balklagen en van eikenhouten constructies in deze periode zeldzaam is en nog slechts een regionale toepassing kent. Mede op grond daarvan is de constructie van groot bouwhistorisch belang.

Indeling en interieurafwerking hoofdgebouw

De indeling van het hoofdgebouw met een middengang en drie kamers aan de rechterzijde heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), als onderdeel van de oorspronkelijke, achttiende-eeuwse opzet van het pand. Ook de zoldertrap behoort tot deze oorspronkelijke opzet. De brandvrije kast in de achterste kamer aan de rechterzijde heeft indifferente monumentwaarden (categorie 3), aangezien deze een ernstige verstoring van de ruimtelijk opzet en de aanwezige balklaag vormt. De kamer wordt hiermee gereduceerd tot een doorloop naar het achtergebouw. De brandvrije kast zelf vertoont in constructie noch afwerking bijzonderheden. De indeling ter linkerzijde van de gang in drie kamers en een entreeportaal heeft indifferente monumentwaarden

(categorie 3), omdat deze niet tot de oorspronkelijke opzet behoort en evenmin een bijzondere bijdrage in de ruimtelijke structuur van het huis vormt. Aanvankelijk was ter linkerzijde van de gang juist sprake van een grote ruimte of zaal, hetgeen afleesbaar is aan de opzet van de balklaag.

De herkenbare balklagen van moer- en kinderbalken op de begane grond vormen een wezenlijk element in de interieurafwerking van het huis. De afwerking met stucwerk in de gang heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), vanwege de ouderdom (vermoedelijk 1767) en de sierlijke detaillering met onder meer de gebogen aansluitingen van de kinderbalken op de moerbalken en de troggewelfjes. Ook de gestucte afwerking van de balklagen in de kamers ter rechterzijde van de gang heeft hoge monumentwaarden (categorie 1). Deze afwerking behoort namelijk bij de moderniseringsfase uit circa 1830, die mede bepalend is voor de huidige karakteristiek van het pand. Op slechts twee plaatsen heeft de balklaag zijn oorspronkelijke ongeschilderde afwerking behouden, namelijk in de rechtervoorkamer van de begane grond en in de kamer op de eerste verdieping van het voorhuis. Deze onbeschilderde afwerking vertegenwoordigt hoge monumentwaarden (categorie 1), aangezien dit als een luxe afwerking uit de bouwtijd moet worden beschouwd. De gestucte afwerking van de balklaag in de middenkamer ter linkerzijde van de gang heeft indifferente monumentwaarden (categorie 3), aangezien de vlakke afwerking onder de kinderbinten van veel recentere datum is (circa 1900) en veel minder verfijnd is dan in de overige ruimten. De gestucte afwerking van de achterkamer ter linkerzijde van de gang heeft positieve monumentwaarden (categorie 2), aangezien de aanwezige troggewelfjes tussen de kinderbinten op logische wijze aansluiten bij de overige stuc-afwerkingen.

Van de verdere interieurafwerking in het hoofdgebouw zijn met name van belang: de schouw en kast in de voorkamer ter rechterzijde van de gang, de deurkozijnen met opgeklampte deuren en de diverse vloerafwerkingen van plavuizen en dubbel hardgebakken tegels. Deze onderdelen hebben hoge

monumentwaarden als onderdeel van de achttiende- en negentiende-eeuwse opzet (categorie 1). De eikenhouten zoldertrap met bijbehorende omtimmering heeft hoge monumentwaarden als oorspronkelijke elementen in de opzet van het huis (categorie 1). Het deurkozijn van het trappenhuis heeft daarnaast nog bouwhistorische waarden, aangezien er sprake is van een hergebruikt kruiskozijn.

Op de zolder van het hoofdgebouw bevinden zich twee slaapkamers. Hiervan heeft de voorste positieve monumentwaarden (categorie 2), aangezien er sprake is van een gaaf voorbeeld van een zolderkamer uit de negentiende eeuw. De sobere materialisatie en afwerking zijn karakteristiek. De achterste kamer heeft een soortgelijke eenvoudige opzet, maar vanwege latere verbouwingen en het incomplete karakter is sprake van indifferente monumentwaarden (categorie 3). De vlieringtrap heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), aangezien deze tot de oorspronkelijke opzet behoort. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat de trap waarschijnlijk niet op zijn oorspronkelijke plaats staat. Verplaatsing binnen deze context is goed mogelijk.

Voorgebouw

Exterieur: gevels

De gevels van het voorgebouw hebben hoge monumentwaarden (categorie 1) door de laat achttiende-eeuwse en vroeg negentiende-eeuwse hoofdopzet, indeling en de vensters met stolpramen uit circa 1830. Ook de afwerking van cementpleisterwerk met schijnblokken en profiellijsten uit het derde kwart van de negentiende eeuw heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), zowel vanwege de intrinsieke architectuurhistorische kwaliteiten als de goede afstemming op de oorspronkelijke opzet.

Constructie

De constructie van dragende muren (gevels), samengestelde balklagen (inclusief vloerdelen) en kap heeft hoge monumentwaarden (categorie 1). De laat achttiende-eeuwse of vroeg negentiende-eeuwse balklagen en kapconstructie zijn nagenoeg ongewijzigd en gaaf bewaard gebleven. Als bijzonderheid moet nog vermeld worden dat het gebruik van samengestelde balklagen en van eikenhouten constructies in deze periode zeldzaam is en nog slechts regionale toepassing kent. Mede op grond hiervan is de constructie van groot bouwhistorisch belang.

Indeling en interieurafwerking

Op zowel de begane grond als de verdieping is slechts sprake van één kamer, vanouds zonder verdere verdeling. De interieurafwerking van beide kamers heeft hoge monumentwaarden (categorie 1), aangezien er diverse elementen uit circa 1830 bewaard zijn gebleven. Op de begane grond betreft dit onder meer de gestucte afwerking van de balklaag, het deurkozijn met bijbehorende deur en de stolpramen. Bijzonder is de kaarsnis op de begane grond, vermoedelijk oorspronkelijk behorende bij een zoldertrap. De eerste verdieping heeft een samengestelde balklaag van geprofileerde moer- en kinderbinten zonder een beschildering of stucafwerking, hetgeen vanouds als een luxe afwerking werd beschouwd (circa 1830). Ook de schouw op de eerste verdieping heeft hoge monumentwaarden (categorie 1).

Achterbouw

Exterieur: gevels

De gevels van het achtergebouw hebben hoge monumentwaarden in hun hoofdopzet en materialisatie (categorie 1). Het gesloten karakter van de gevels onderstreept het bedrijfskarakter van het gebouw, hetgeen eveneens van belang is. Het merendeel van de vensters is van betrekkelijk recente datum en/of ingrijpend verbouwd, hetgeen indifferente monumentwaarden vertegenwoordigt (categorie 3). Hoge monumentwaarden hebben de

(dichtgezette) kelderlichten in de oostgevel en de poort en deur in de westgevel (categorie 1). Als bijzonderheid moet de gekalkte afbeelding van de calvarieberg boven de laatstgenoemde deur genoemd worden, die vanwege de grote zeldzaamheid hoge monumentwaarden bezit (categorie 1).

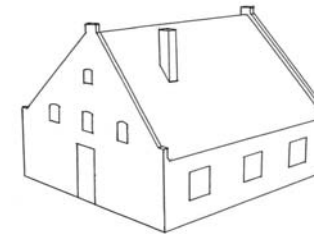
Constructie

In het achtergebouw hebben de dragende gevels en de middenmuur hoge monumentwaarden, aangezien deze bepalend zijn voor de hoofdropzet en indeling van het gebouw (categorie 1). De balklagen en kapconstructie hebben na de instorting nog slechts indifferente monumentwaarden (categorie 3), aangezien deze als verloren beschouwd moeten worden. Voorheen was er sprake van samengestelde gekantrechte grenenhouten balklagen boven de begane grond (zoldervloer) en de zolder (vlieringvloer), geheel afgewerkt met stucwerk op een ondergrond van leem. Deze constructie en afwerking waren karakteristiek voor de status van het pand als bedrijfsgebouw en de bouwperiode (circa 1830).

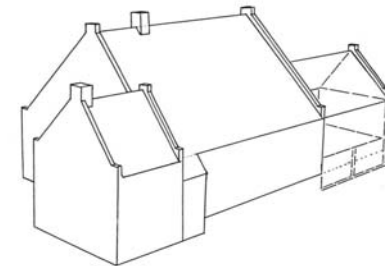
Indeling en interieurafwerking:

Kenmerkend voor de achterbouw is de reeds genoemde tweebeukige indeling, die mede is gebaseerd op de incorporatie van het oudere uitstek. Omdat deze indeling de gefaseerde totstandkoming van het gebouw illustreert, is hier sprake van hoge monumentwaarden (categorie 1). Beide beuken kennen een tweedeling, waarbij in de linkerbeuk (westelijke beuk) een gang is afgescheiden en in de rechterbeuk (oostelijke beuk) een voorruimte. Ook deze beide dwarsmuren hebben hoge monumentwaarden (categorie 1). Immers, de gang is een wezenlijk onderdeel in de plattegrond ter ontsluiting van de bedrijfsruimten en het voorgebouw (*in casu* de achterdeur van de middengang in dit gebouw). De dwarswand in de rechterbeuk heeft met name bouwhistorisch belang, aangezien deze in aanzet behoort tot het achttiende-eeuwse uitstek en een belangrijke bron van informatie is voor de oorspronkelijke opzet van dit gebouw.

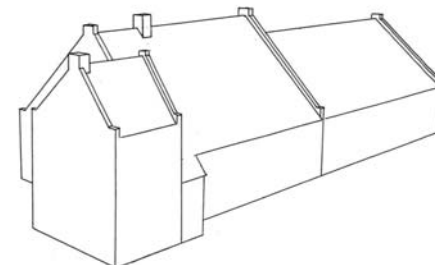
Fase 1 (1767)

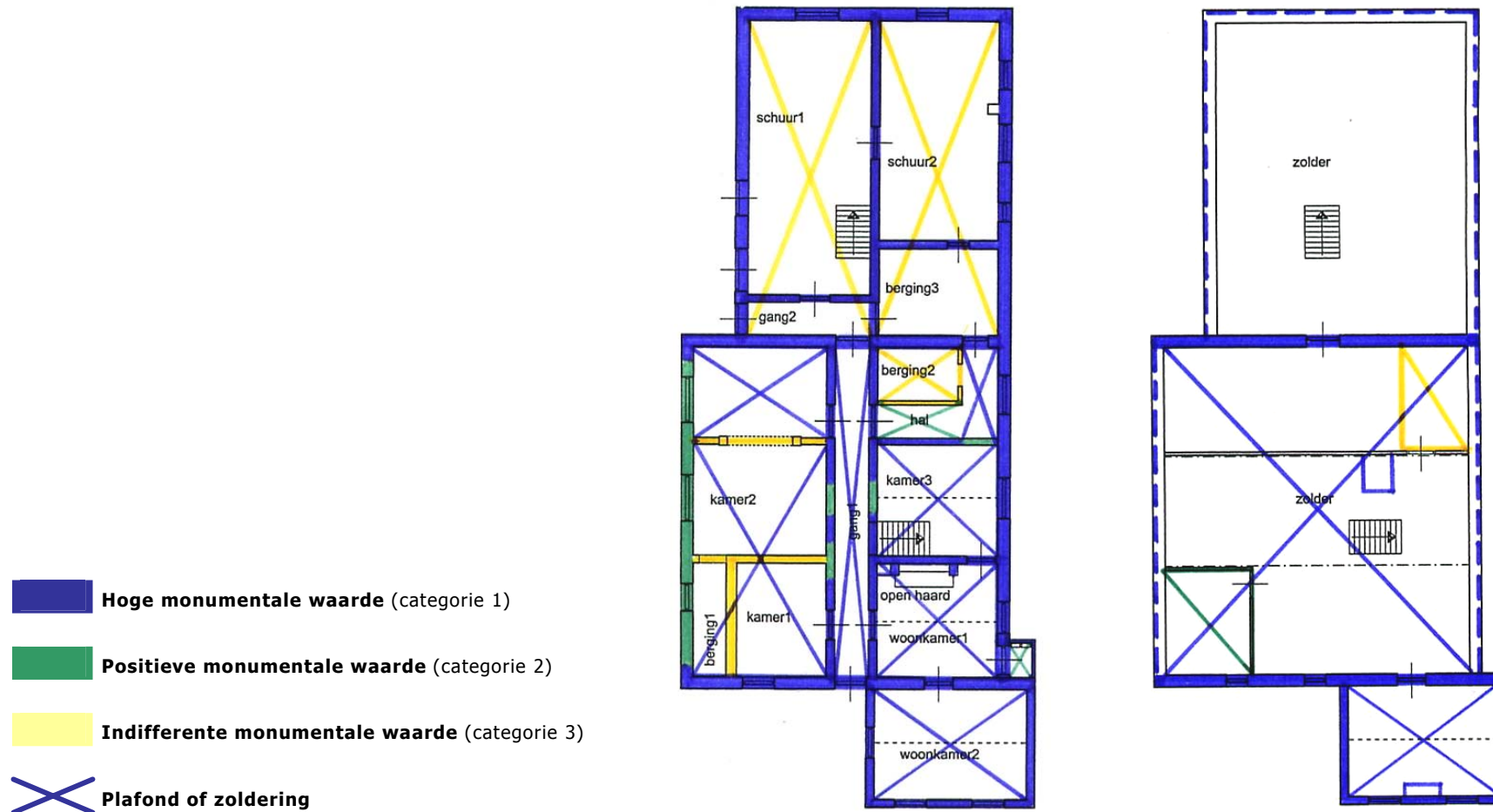

Fase 2 (XVIIIId)

Fase 3 (circa 1830)

Opmerkingen bouwtechnische staat

Het Kranenbreukershuis vertoont ernstige scheuren in het metselwerk, onder andere in de voorgevel. Deze zijn veroorzaakt door een combinatie van een ongelijke grondslag (voormalige beekoever van de Engerbeek) en een slechte afwatering door maaiveldverhoging rondom. Verder speelt ernstig achterstallig onderhoud het pand parten, waardoor niet alleen het achterhuis is ingestort, maar ook een groot deel van de dakpannen van het voorhuis door windvlagen is verdwenen. Noodmaatregelen op zeer korte termijn zijn derhalve dringend gewenst.

Aanbeveling

Het is aan te bevelen om tijdens een restauratie van het pand nadere bouwhistorische documentatie uit te voeren, onder andere bij het ontleisteren van muurwerk. Verder is het van belang dat archeologische begeleiding plaatsvindt bij graafwerkzaamheden ten behoeve van nieuwe vloeren en rioleringswerken.

Roermond/Utrecht, 1 december 2003

Namens Monumentenhuis Limburg en
Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek J.A. van der Hoeve,

Roy Denessen
Jan van der Hoeve
Bart Klück

Een schoon, sterk en weldoortimmerd

Huis met Pottenbakkerij

Fotobijlage

Bouw- en Cultuurhistorisch

Onderzoek Hoekstraat 6-10

Tegelen gemeente Venlo

RHM Denessen

JA van der Hoeve

BJM Klück

december 2003

Colofon

m o n u m e n t e n h u i s l i m b u r g

bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve

Fotobijlage

ISSN	1566-2500
Projectcode	2003-541
Opdrachtgever	Gemeente Venlo
Type	Bouw- en cultuurhistorisch onderzoek
Object	Kranenbreukershuis Hoekstraat 6-10 Tegelen
Datum	December 2003
Auteurs en fotografie	R.H.M. Denessen, J.A. van der Hoeve en B.J.M. Klück
Status	Definitief rapport

© 2003 Auteurs Monumentenhuis Limburg/Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan. Bronvermelding is verplicht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op welke andere manier, voor doeleinden anders dan hierboven vermeld, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteurs.

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Monumentenhuys Limburg

Provinciaal Instituut voor Monumentenzorg
Steegstraat 18-20
6041 EA ROERMOND

Postbus 131
6040 AC ROERMOND
☎ 0475-357800
📠 0475-350973
info@monumentenhuys.nl
www.monumentenhuys.nl

Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek

J.A. van der Hoeve
Acaciastraat 12 bis A
3551 BG UTRECHT
☎ 030-2430147

Afbeelding 1 Aanzicht vanuit kerktoeren

Afbeelding 2 Detail voorgevel hoofdgebouw

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Afbeelding 3 Ingang voorgevel hoofdgebouw

Afbeelding 4 Jaaranker voorgevel

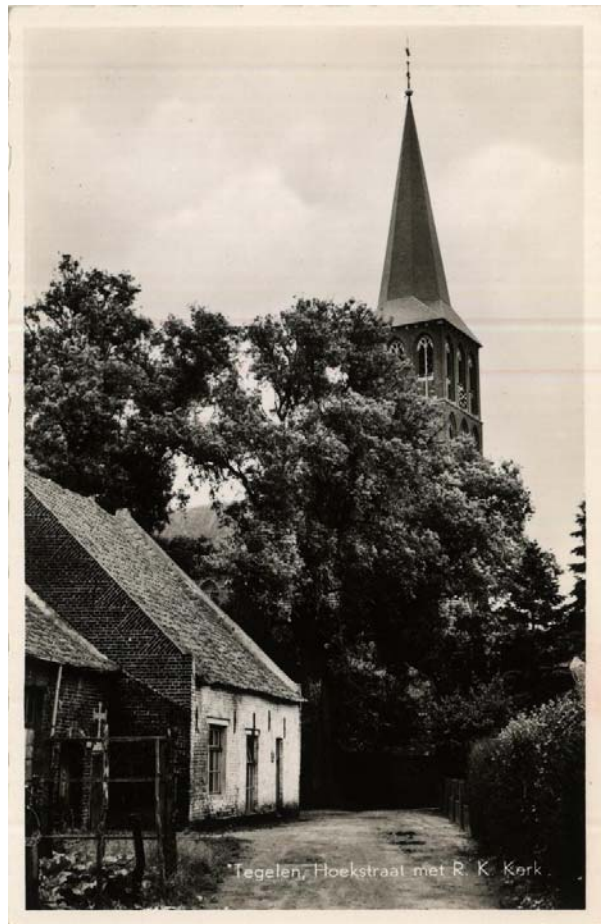

Afbeelding 5 Brouwersattribuut in top voorgevel

Afbeelding 6 Linkerzijgevel

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Afbeelding 7 Aanzicht vanuit de Hoekstraat 1959

Afbeelding 8 Achtergevel hoofdgebouw

Afbeelding 9 Achtergevel hoofdgebouw

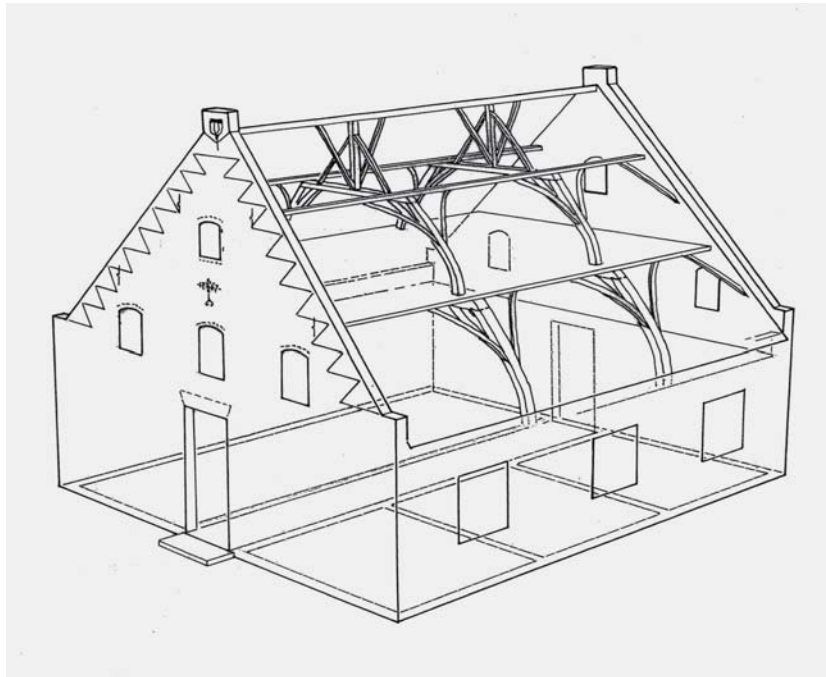
Afbeelding 10 Dichtgemetseld venster met luikduimen

Afbeelding 11 Rechterzijgevel hoofdgebouw

Afbeelding 12 Rechterzijgevel

Afbeelding 13 Perspectieftekening situatie 1767

Afbeelding 14 Centrale gang hoofdgebouw

Afbeelding 15 Plafond centrale gang

Afbeelding 16 Plafond centrale gang

Afbeelding 17 Balklaag in keuken hoofdgebouw

Afbeelding 18 Schouw in keuken hoofdgebouw

Afbeelding 19 Schouwbalk met bordenrand

Afbeelding 20 Kast naast schouw

TEGELEN, datum onbekend

M. H.

Hierbij ontvangt U mijn aanleiding van de verhoogde tabaksbelasting de nieuwe prijzen van onze tabakken.

De tabaksprizen in aanmerking komende hebben wij de prijzen moeten verhoogden om de kwaliteit te kunnen handhaven.

PRIJSCOURANT

MERK	INKOOP	VERKOOP	VERPAKKING
Echte Friesche Heeren	125	150	1000
Friesche Baai	105	130	1000
Heerenbaai	100	120	1000
Tampico goud	90	110	1000
viol.	80	100	1000
oranje	75	95	1000
blauw	70	90	1000
groen	65	85	1000
Volkstafel	55	75	1000
Prima Krul	50	70	1000
Merk A	72	90	1000
Merk B	62	80	1000

De heer, Tampico & Co. N.V. heeft de prijs van de tabakken verhoogd.

Beurskens, Tabaksfabrikant

Afbeelding 21 Prijscourant firma Beurskens

Afbeelding 22 Aanbouw keuken

Afbeelding 23 Zoldering middenkamer

Afbeelding 24 Trap naar verdieping

Afbeelding 25 Omkasting trap in middenkamer

Afbeelding 26 Trapopgang vanuit centrale gang

Afbeelding 27 Hergebruikt kozijn van kruisvenster

Afbeelding 28 Achterkamer

Afbeelding 29 Doorgang bij toegangsdeur linkerzijgevel

Afbeelding 30 Boogvormige doorgang hoofdgebouw

Afbeelding 31 Kapsant hoofdgebouw

Afbeelding 32 Kapsant hoofdgebouw

Afbeelding 33 Nokstijlen hoofdgebouw

Afbeelding 34 Telmerken kaspant hoofdgebouw

Afbeelding 35 Vlieringtrap

Afbeelding 36 ingebouwde kamer zolder hoofdgebouw

Afbeelding 37 Ingebouwde kamer zolder hoofdgebouw

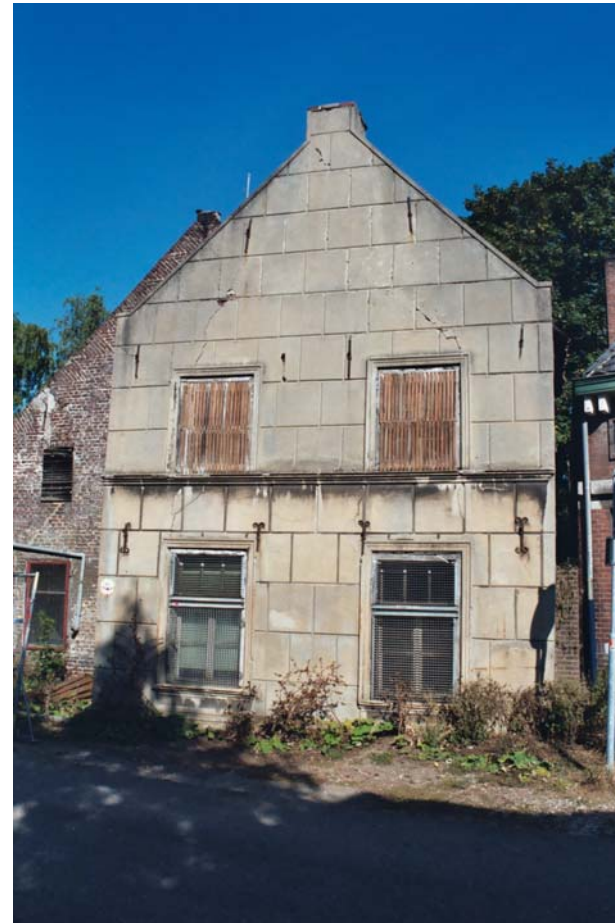

Afbeelding 38 hulpconstructie rookkanaal

k r a n e n b r e u k e r s h u i s
h o e k s t r a a t 6 - 1 0 t e g e l e n

Afbeelding 39 Rookkanaal hoofdgebouw

Afbeelding 40 Voorgevel voorgebouw

Afbeelding 41 Sieranker voorgebouw

Afbeelding 42 Venster voorgevel voorgebouw

Afbeelding 43 scharnier stolpraam voorggebouw

Afbeelding 44 Stolpraam verdieping voorgebouw

Afbeelding 45 wervel gevel voorgebouw

Afbeelding 46 Blinde rechterzijgevel voorgebouw

Afbeelding 47 Bouwsporen ophoging voorgebouw

Afbeelding 48 Bouwsporen ophoging voorgebouw

Afbeelding 49 Balklaag met moerbalk en kinderbinten voorgebouw

Afbeelding 50 Kaarsnis en raveling kamer voorgebouw

Afbeelding 51 achttiende-eeuwse deur naar keuken

Afbeelding 52 Schouw op verdieping voorgebouw

Afbeelding 53 Balklaag verdieping voorgebouw

Afbeelding 54 A-gebint voorgebouw

Afbeelding 55 Linkerzijgevel achterbouw

Afbeelding 56 Toegangsdeuren linkerzijgevel achterbouw

Afbeelding 57 Calvarieberg boven toegangsdeur

Afbeelding 58 Foto Hoekstraat 1956

Afbeelding 59 Achtergevel achterbouw

Afbeelding 60 Rechterzijgevel achterbouw

Afbeelding 61 Rechterzijgevel achterbouw

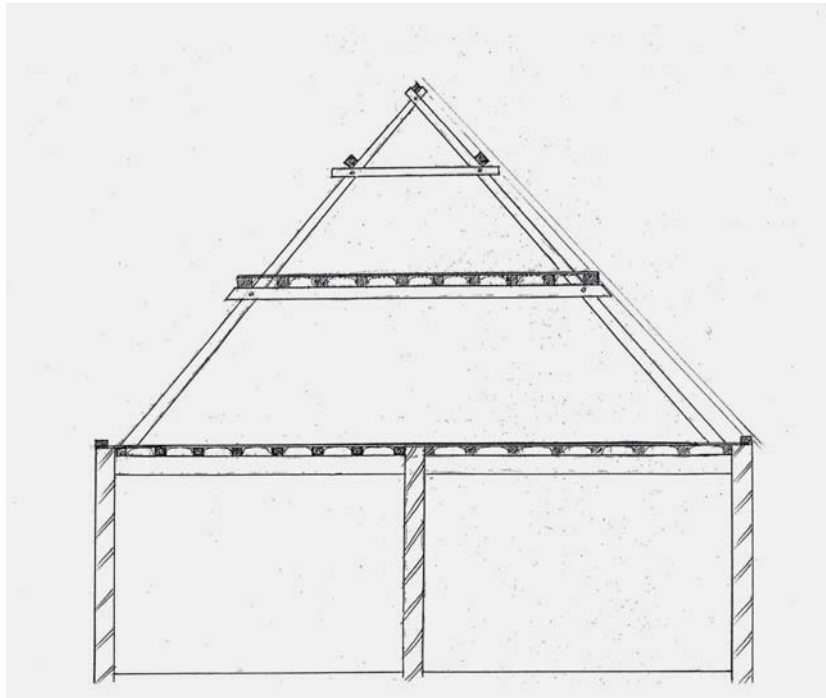
Afbeelding 62 Voormalige achttiende-eeuwse buitengevel achterbouw

Afbeelding 63 Voormalige deur naar verdwenen opkamer

Afbeelding 64 Bewaard gebleven moerbalk van zoldering souterrain

Afbeelding 65 Reconstructie kaspant achterbouw

Afbeelding 66 Achterbouw vóór de instorting in juli 2002

Afbeelding 67 Achterbouw inwendig vóór de instorting in juli 2002

Afbeelding 68 Balklaag achterbouw vóór de instorting in juli 2002

Verantwoording van de afbeeldingen

R.H.M. Denessen (Monumentenhuis Limburg), Roermond

Afbeelding 1, 4, 5, 9, 10, 21, 22 en 57

J.A. van der Hoeve (Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek J.A. van der Hoeve), Utrecht

Afbeelding 2, 3, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63 en 64

B.J.M. Klück, Utrecht/Steyl

Afbeelding 13 en 65

W. Pijls, Tegelen

Afbeelding 66, 67 en 68

H. Croonen, Tegelen

Afbeelding 7

Gemeentearchief Venlo

Afbeelding 58